

YUGOSLAVYA KRALLIĞI'NIN YIKILMASINDA İÇ VE DIŞ SİYASETİN ETKİSİ (1929-1941)*

The Impact of Internal and External Politics in the Collapse of The Kingdom of Yugoslavia (1929-1941)

Mevlit ÖZÇELİK**

Özet

1 Aralık 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulduktan sonra siyasi yaşama Sırp ve Hırvatlar arasındaki “merkeziyetçilik-federalizm” mücadelesi egemen olmuştur. 1921'de kabul edilen Vidovdan Anayasası ile devlet, Sırp tezinin bir yansıması olarak merkeziyetçi bir yapıda örgütlenmiştir. Bu durum Hırvatların tepkisine sebep olmuş ve Hırvatlar, muhalefetlerini giderek sertleştirmişlerdir. Kral Aleksander 6 Ocak 1929'da diktatörlüğünü ilan etmiş ve ülkenin adını Yugoslavya Krallığı olarak değiştirmiştir. Diktatörlük döneminde halk üzerinde giderek artan baskı tepkilere sebep olmuş ve bu durumun sonucunda Yugoslavya Krallığı'nda, 1930'dan sonra milliyetçilik siyaseti yürüten faşist örgütler kurulmuştur. Nitekim 1934'te Dr. Ante Paveliç'in kurduğu Ustaşa, Kral Aleksander'a 1934'te Fransa gezisi sırasında bir suikast düzenlemiştir. Kral Aleksander'ın ölmesiyle diktatörlük dönemi sona ermiş, ancak bir süre yeraltında olan Sırp-Hırvat çatışması yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan 1930'a kadar barışın egemen olduğu uluslararası konjonktürde, 1930'dan sonra revizyonist politikalar takip eden devletler ortaya çıkmıştır. Nitekim revizyonist politikaların yansıması neticesinde, Yugoslavya Krallığı, 1941'de Alman ve İtalyan Mihver kuvvetlerince işgal edilmiş ve en sonunda da Nisan 1941'de yıkılmıştır. Bu makalede 1929-1941 yılları arasında hem Yugoslavya Krallığı'ndaki Sırp-Hırvat mücadelesinin hem de dönemin uluslararası konjonktüründe meydana gelen olayların, Yugoslavya Krallığı'nın yıkılmasında etkisinin olduğu argümanı savunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Yugoslavya Krallığı, Kral Aleksander, Milliyetçilik, Ustaşa, Faşizm

* Bu makale “Avrupa'da Milliyetçilik ve Yugoslavya'da Milliyetçi Dağılım” başlıklı yüksek lisans tezimin ilgili bölümünün gözden geçirilmesi sonucunda oluşturulmuştur.

** ** Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, mevlittozcelik124@gmail.com

Abstract

The “Centralism-Federalism” fight between the Serbians and Croats has dominated the political life after the establishment of the Serbian-Croatian-Slovenian Kingdom in 1st December, 1918. As a reflection of the Serbian thesis, the state was organized in a centralist structure with the acceptance of the Vidovan constitution in 1921. This has caused the reaction of the Croats and they have gradually harshened their oppositions. King Alexander declared his dictatorship in 6th January, 1929 and changed the state’s name into Kingdom of Yugoslavia. As a result of the arousing reactions against the pressure gradually increasing on public during the dictatorship period, fascist organizations which conducted nationalistic policies were established after 1930. Thus, The Ustasha, which was established by Dr. Ante Pavelić, assassinated King Alexander during his trip to France in 1934. The dictatorship period has ended after King Alexander’s death but the Serbian-Croatian fight, which was under the ground for a while, revealed again. States that followed up revisionist policies has showed up after 1930 in the conjuncture where peace dominated in between the World War I and 1930. As a reflection of the revisionist policies, the Kingdom of Yugoslavia was occupied by German and Italian Axis powers and finally collapsed in April 1941. In this article, the argumentation of Serbian-Croatian fights and the events taken place in the international conjecture of the period have both had impacts on the collapse of the Kingdom of Yugoslavia, is going to be advocated.

Key Words: Kingdom of Yugoslavia, King Aleksandr, Nationalism, Ustasha Movement, Fascism

Giriş

1 Aralık 1918’de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (SHS) tarihinde Güney Slav halkların bir araya gelerek kurdukları ilk devlettir ve bu nedenle de Birinci Yugoslavya¹ olarak anılmaktadır. Yugoslav² devleti kurulmadan evvel,

¹ Birinci Yugoslavya, Güney Slav halkların bir araya gelmeleri sonucunda tarihte kurulan ilk Güney Slav devletidir. Bu devlet 1918-1929 yılları arasında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ismini taşıırken, 1929-1941 yılları arasında da Yugoslavya Krallığı ismini almıştır. Birinci Yugoslavya 33 yıl bağımsız bir devlet olarak uluslararası ortamda varlığını sürdürmüştür.

² Yugoslavya kelimesi, Sırp-Hırvat dilinde “Güney Slavların Ülkesi” yani “Güney Slavya” anlamına gelmektedir.

birleşmeye yönelik Güney Slavlar tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Sırp dilbilimci ve aynı zamanda Sırp dilinin kurucusu Vuk Stefan Karadžić, Sırp milliyetçiliğine vurgu yaparak Stokavca³ lehçesi ile konuşan herkesi Sırp olarak tanımlamıştır. Bu tanım içerisine Hırvatlar (Katolikler), Boşnaklar ve Müslümanlar da dâhil edilmiştir. Karadžić'in dil konusunda gerçekleştirdiği çalışmalar sayesinde bu halklar asimilasyon açısından bir hedef haline gelmiştir. Bir Sırp siyasetçisi olan İlija Garasanin ise hazırladığı *Nacertanije*⁴ isimli programla Sırbistan'a uzun vadeli dış politik hedefler yüklemiştir. Taslak programla Garasanin, Orta Çağ'da Sırp Kralı Duşan döneminde yaşanan ihtişamlı günlere geri dönmeyi amaçlamış ve bu doğrultuda Bosna-Hersek, Karadağ, Voyvodina ve bir kısım Hırvat ve Arnavut topraklarının ele geçirilmesini hedef göstermiştir.⁵ Karadžić ve Garasanin'in fikirleri, "Büyük Sırbistan" idealinin en önemli altyapısını oluşturmuş ve Sırp milliyetçilerine 19. ve 20.yüzyılda hedef göstermiştir. Bu anlamda Garasanin'e Sırp milliyetçiliğinin babası demek hiç de yanlış olmayacaktır. Hırvatlar ise Sırplardan farklı olarak milliyetçilik ile daha geç tanışmışlar ve bu nedenle daha çok federal bir Yugoslav devletinin kurulmasına dair fikirler ileri sürmüşlerdir. 1836'da Hırvat dilbilimci Ljudevit Gaj, *İlirya Hareketi*'ni başlatmıştır. Hareketin temel amacı, tüm etnik farklılıkları bir kenara bırakarak Güney Slav halkların 'İlir' adı altında birleşmelerini sağlamaktır. İlirya Hareketi etkisini kaybederek 1848 sonrasında *Yugoslavizm*'e dönüşmüştür. Strossmayer ve Raçki gibi iki din adamının öncülüğünü yaptığı Yugoslavizm hareketinin temel amacı, Habsburg İmparatorluğu denetimi altındaki tüm Güney Slav halkların birleşerek federal bir yapı meydana

³ Güney Slav halkları Sırpça, Hırvatça, Slovence, Bulgarca, Boşnakça gibi çok farklı dilleri konuşmaktadırlar. Sırplar, Hırvatlar ve Slovenler arasında birbirine yakın ama lehçe farklılıkları olan diller konuşulmaktadır. Stokavca, Kaykavca ve Cakavca lehçelerinden Sırplar, Stokavca lehçesi ile konuşurken Hırvatlar ise Kaykavca lehçesi ile konuşmaktadırlar. Bkz. Mürsel Bayram ve Hüseyin Emiroğlu, "Hırvat Milliyetçiliğinde Dil Unsurunun Rolü", Uluslararası Hukuk ve Politika, C. 11, S. 43, 2015, s. 44

⁴ Sırpça 'taslak' anlamına gelmektedir.

⁵ Garasanin tarafından hazırlanan taslak, ilk kapsamlı ulusal Sırp programı ve daha önce ortaya konan programlardan farklı olarak bağımsız ve merkezi bir Sırp devletini öngörmesi açısından önemlidir. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse Nacertanije ile Garasanin, büyük ve güçlü bir Sırp devletinin kurulması gerektiğini savunmuştur. Daha ayrıntılı bilgi edinmek için Bkz. Edislav Manetovic, "İlija Garasanin: Nacertanije and Nationalism", The Historical Review/La Revue Historique, Vol 3, 2006, ss. 137-173

getirmelerini sağlamaktır. Hırvat milliyetçileri, Yugoslavizm ile “tarihi Hırvat devlet geleneği” anlayışını sürdürmek istemişlerdir. Yugoslavizm düşüncesi Hırvatlar arasında ortaya çıkmış, ancak zamanla bu düşünce Slovenler ve Sırlar arasında da yaygınlık kazanmıştır.

Sırlar, önce 1830’da Osmanlı Devleti’nden kısmi bir özerklik kazanmış ve daha sonra 1878’de Berlin Antlaşması ile de bağımsız bir devlet statüsü elde etmişlerdir. Hırvatlar ise uzun yıllar Avusturya ve Macaristan yönetimlerinin altında kendi meclisine sahip yarı-özerk bir statü ile yaşamışlardır. Sırlar ve Hırvatlar sahip oldukları bu devlet geleneğini SHS Krallığı kurulduktan sonra da hayata geçirmek istemişlerdir. Sırlar, “Büyük Sırbistan” idealini gerçekleştirmek için SHS Krallığı’nın merkezîyetçi bir yapıda düzenlenmesini isterken Hırvatlar ve Slovenler ise Sırbistan ile eşit statüye sahip olacakları federal bir devlet yapısını savunmuşlardır. 1921’de kabul edilen Vidovdan Anayasası⁶ ile Sırp tezleri SHS Krallığı’nda uygulanmış ve bu doğrultuda krallık merkezîyetçi bir yapıda düzenlenmiştir. Bundan dolayı bu tarihten sonra SHS Krallığı içinde Hırvat muhalefeti gittikçe sertleşmiştir. Hırvatlar, parlamento oturumlarına katılmayarak devletin merkezîyetçi yapısını tanımamışlardır. SHS Krallığı’nda Sırp-Hırvat çatışması uzun yıllar devam etmiş ve 1928’de bir Sırp partisi üyesinin Hırvat lider Stepan Radiç’i öldürmesiyle doruk noktasına ulaşmıştır. Bu olay sonrasında ülkede artan karışıklıkları sonlandırmak isteyen Kral Aleksander 6 Ocak 1929’da diktatörlüğünü ilan etmiş ve SHS Krallığı’nın adını değiştirerek Yugoslavya Krallığı yapmıştır. Kral Aleksander’in diktatörlük dönemi ülkede yaşayan –Sırlar da dâhil– birçok kesimin tepkisine neden olmuştur. Çünkü 1929’dan sonra çıkarılan kanunlar halk üzerinde baskı oluşturmuş ve ayrıca bu dönemde yaşanan Dünya Ekonomik Buhramı halkın yaşam standartlarını düşürmüştür. Kral Aleksander’in politikalarına tepkiler faşist milliyetçi eğilimli örgütleri ortaya çıkarmıştır. Hırvat siyasetçi Ante Paveliç tarafından Hırvat milliyetçiliğini savunan faşist *Ustaşa Hareketi*⁷ kurulmuştur. Sırp faşist milliyetçi hareketi de Dimitrije Ljotić tarafından *Zbor* (Miting) adıyla

⁶ Vidovdan kelimesi Sırp tarihinde en önemli yere sahip olan “Vidovdan Bayramı” ya da “Aziz Vitüs Günü”nden gelmektedir. 28 Haziran 1389’da Osmanlı Devleti ile Sırbistan Krallığı Kosova Meydanı’nda karşı karşıya geldiler. Sırp Kralı Lazar komutasındaki Sırp ordusu ile I.Murat komutasındaki Osmanlı ordusu birbirleriyle savaştılar ve savaş sonunda Osmanlı Devleti, Sırbistan Krallığı’nı yenilgiye uğratarak Balkanlardaki üstünlüğünü kesinleştirdi. Bu olay Sırbistan’da her yıl milli bayram olarak kutlanır.

⁷ ‘Ustaşa’ kelimesi Hırvatça ‘başkaldırı, isyan, ayaklanma, isyancı’ gibi anlamlara gelmektedir.

kurulmuştur. 1934'te Kral Aleksander, Fransa ziyareti sırasında bir Ustaşa milisi tarafından öldürülmüş ve böylece diktatörlük dönemi sona ermiştir. Diktatörlük dönemi sonrasında Sırp-Hırvat çatışması tekrar alevlenerek Yugoslavya Krallığı'nın yıkılmasına kadar devam etmiştir. Ayrıca 1930'ların uluslararası konjonktürü de Yugoslavya Krallığı'nın yıkılmasında en az iç nedenler kadar etkili olmuştur. Nitekim 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgali ile başlayan İkinci Dünya Savaşı'nda, 1941'de, Alman ve İtalyan Mihver kuvvetlerinin Yugoslavya Krallığı'nı işgal etmesiyle devlet resmen yıkılmıştır. Bu makalede Yugoslavya'daki gelişmeler iki bölüm halinde incelenecektir. Birinci bölümde Kral Aleksander'ın diktatörlüğünü ilan etmesi ve dönemin sona ermesine kadar yaşanan gelişmelere yer verilecek; ikinci bölümde ise diktatörlük sonrasında gerçekleşen iç ve dış olaylara yer verilerek Yugoslavya Krallığı'nın neden yıkıldığı anlatılmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda 1918'de SHS Krallığı kurulduğu andan itibaren başlayan Sırp-Hırvat çatışmasının ve 1930'larda dönemin uluslararası ortamında yaşanan olayların, Yugoslavya Krallığı'nın yıkılmasında etkili olduğu makalenin temel savunusu olacaktır.

Yugoslavya Krallığı'nda Diktatörlük Dönemi

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1 Aralık 1918'de SHS Krallığı kuruldu.⁸ SHS Krallığı içerisinde çok sayıda farklı etnik grup bir araya gelmişti. Krallık yaklaşık 12 milyon nüfusa sahipti: Sırlar %38.83 (4.666.851), Hırvatlar %23.77 (2.856.551), Slovenler %8.53 (1.024.761), Bosnalı Müslümanlar %6.05 (727.650), Makedon ve Bulgarlar %4.87 (585.558), diğer Slavlar %1.45 (174.466), Almanlar %4.27 (513.472), Macarlar %3.93 (472.409), Arnavutlar %3.68 (441.740), Romenler, Ulahlar ve Çingeneler %1.91 (229.398), Türkler %1.40 (168.404), Yahudiler %0.53 (64.159), İtalyanlar %0.11 (12.825), diğerleri %0.67 (80.079).⁹ Denilebilir ki SHS Krallığı, Birinci Dünya Savaşı sonunda dağılan Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları ile boy ölçüşebilecek kadar çok farklı etnik

⁸ Andrew Baruch Wachtel, Dünya Tarihinde Balkanlar, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, (İstanbul: Doğan Kitap 2009), s. 106; Matthew Smith Anderson, Doğu Sorunu 1774-1923: Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme, çev. İdil Eser, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 2001), s. 358

⁹ Ivo Banac, The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics, (London: Cornell University Press 1984), s. 58

unsuru bünyesinde barındırmaktaydı.¹⁰ Birinci Dünya Savaşı'nın ardından barış antlaşmalarını görüşmek üzere Ocak 1919'da Fransa'nın başkenti Paris'te bir konferans düzenlendi.¹¹ Konferansa SHS Krallığı'nı temsilen Nikola Paşiç liderliğinde heyet gönderildi ve bu heyet konferans boyunca SHS Krallığı'nın uluslararası ortamda tanınması yönünde aktif siyaset izledi. Nitekim 26 Ocak 1919'da Norveç, SHS Krallığı'nı ilk tanıyan devlet oldu. Şubat 1919'da ABD, Haziran 1919'da da İngiltere ve Fransa tarafından tanındı.¹² 10 Eylül 1919'ta Avusturya Cumhuriyeti ile Birinci Dünya Savaşı'nın kazananları olan İtilaf Devletleri arasında Saint Germain Barış Antlaşması imzalandı.¹³ Bu antlaşmayla Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya ve SHS Krallığı'nın bağımsızlıklarını tanıdı ve SHS Krallığı da uluslararası ortamda tanındı.¹⁴

1925-1930 yılları arasında Avrupa'da barış rüzgârları esiyordu. Çünkü Birinci Dünya Savaşı bitti ve savaşa katılan devletler yaralarını sarmaya başlamıştı. Savaşların çıkmasını engellemek için üst bir uluslararası yapı olarak 28 Nisan 1919'da, ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın çabalarıyla Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) kuruldu.¹⁵ Milletler Cemiyeti'ne

¹⁰ Tanıl Bora, *Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu*, (İstanbul: Birikim Yayınları 1991), s. 34-35

¹¹ Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Avusturya-Macaristan (Habsburg) İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, Rus Çarlık İmparatorluğu ve Alman İmparatorluğu yıkıldı. 18 Ocak 1919'da başlayan Paris Barış Konferansı'nda yenilen devletlerle barış antlaşmaları imzalandı: 28 Haziran 1919'da Almanya ile Versailles Barış Antlaşması, 10 Eylül 1919'da Avusturya ile Saint Germain Barış Antlaşması, 27 Kasım 1920'de Bulgaristan ile Neuilly Barış Antlaşması, 6 Haziran 1920'de Macaristan ile Trianon Barış Antlaşması imzalandı. Bkz. Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2010*, 8.b., (İstanbul: Der Yayınları 2010), s. 613-618

¹² Stevan K. Pavlowitch, *Serbia: The History of an İdea*, (USA: New York University Press 2002), s. 110

¹³ J.M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, (İstanbul: İnkilap Kitabevi 2015), s. 616

¹⁴ Gülşah Kurt Güveloğlu, *Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi'nde Yugoslavya'nın Siyasal Hayatı ve Türkiye İle Siyasi İlişkiler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 61

¹⁵ Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, Cilt 2, çev. Savaş Aktur, 4.b., (Ankara: Dost Kitabevi 2014), s. 263; ABD Başkanı Wilson, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına, savaş sonrasında açıkladığı "14 İlkesi" ile büyük katkı sağladı. Bu 14 İlke arasında ulusların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi (self-determinasyon), devletler arasında açık diplomasinin uygulanması, serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, denizlerde özgürlük gibi maddeler yer alıyordu. Paris Barış Konferansı'nda bu ilkeler temelinde Milletler Cemiyeti'nin kurulması

katılım, Avrupa kıtası dışındaki diğer kıtalardaki devletlerin katılımına da açıktı. Birinci Dünya Savaşı'ndan ders alınmıştı: Artık ittifaklar olmamalıydı ve devletler “açık diplomasi” yoluyla sorunlarını bir araya gelerek demokratik bir şekilde çözmeliydi.¹⁶ 1 Aralık 1925'te imzalanan Locarno Antlaşmasıyla Almanya, Fransa ve Belçika ile sınırlarının kesinliği konusunda uzlaştı. Bu uzlaşmaya göre herhangi bir anlaşmazlık çıktığı takdirde kuvvete başvurulmayacak ve sorun derhal Milletler Cemiyeti'ne intikal ettirilecektir.¹⁷ Dönemin barış atmosferine katkı 27 Ağustos 1928'de imzalanan Briand-Kellog Paktı ile yapıldı. Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand, ABD ile Fransa arasındaki ilişkilerde savaşı devre dışı bırakan karşılıklı yükümlülükler içine girilmesini önerdi.¹⁸ Bu ebedi barış önerisi ABD Dışişleri Bakanı Kellog'a göre sadece Fransa ile değil, bütün dünya ülkeleriyle imzalanacak antlaşmalarla sağlanabilirdi.¹⁹ Kellog'un teklifi üzerine 27 Ağustos 1928'de Fransa'nın başkenti Paris'te; ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Çekoslovakya ve Belçika Briand-Kellog Paktı'nı imzaladı. Paktı imzalayan devletler, herhangi bir anlaşmazlık yaşandığında savaşa gitmeyeceklerini ve sorunun çözümü için her zaman barışçı yollar izleyeceklerini taahhüt ettiler.²⁰

kararlaştırıldı, ancak Cemiyet'in kurulması için en çok çaba harcayan ABD, Milletler Cemiyeti'ne üye olmadı. Bu durum daha en başta Cemiyet'in büyük bir güçten yoksun olmasına ve bir anlamda sakatlık yaşamasına neden oldu. ABD ise İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar “yalnızlık siyaseti” içine girdi. Bkz. Allan Nevins ve Henry Steele Commager, ABD Tarihi, çev. Halil İnalçık, 8.b., (Ankara: Doğu Batı Yayınları 2016), s. 463-467

¹⁶ Oral Sander, Siyasi Tarih 1918-1994, Cilt 2, 22.b., (Ankara: İmge Kitabevi 2013), s. 35

¹⁷ Uçarol, 2010, s. 634-635; Roberts, 2015, s. 626; Locarno Antlaşması ile Almanya batı sınırları konusunda bir uzlaşmaya vardı, ancak doğu sınırları konusunda herhangi bir güvence vermedi. Esasen Locarno Antlaşması Fransa'nın Almanya'ya duyduğu güvensizliği gidermek amacıyla yapılmıştı. Bu açıdan antlaşmanın eksikliği bulunmaktadır. Ayrıca Almanya, bu antlaşmayla uluslararası ortamda yeniden kendisine yer buldu ve 1926 yılında Milletler Cemiyeti'ne dahil oldu. Bkz. Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Cilt 2, (İstanbul: Alkım Yayınevi 2012), s. 205-207; V. M. Turok, “Locarno”, çev. Selçuk Batur, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, (İstanbul: Arkin Kitabevi 1970), s. 572-574

¹⁸ Çoşkun Üçok, Siyasal Tarih 1789-1950, 5.b., (Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları 1968), s. 328

¹⁹ Uçarol, 2010, s. 636

²⁰ Armaoğlu, 2012, s. 279; Briand-Kellog Paktı'na, Türkiye ve SSCB, resmi olarak 8 Temmuz 1929'da dahil oldular. Paktın dönemin devletlerine yansımaları için Bkz.

Birinci Dünya Savaşı devam ederken Çarlık Rusya'sında 1917'de iç karışıklıklar yaşanmaya başladı ve aynı yıl V. İ. Lenin liderliğinde Komünist bir rejim kuruldu. Lenin liderliğindeki Bolşevikler yönetimi ellerine alsalar da, yaklaşık üç yıl sürecek bir iç savaş ve işgal tehlikesiyle karşılaştılar. 1921'de hem iç savaş hem de İtilaf Devletlerinin işgal girişimi başarıyla bertaraf edildi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarih sahnesindeki yerini aldı.²¹ SSCB'de Lenin, 21 Ocak 1924'te yaşamını yitirdi. Lenin'den sonra yaşanan iktidar kavgasında Josef Stalin, rakiplerini tasfiye ederek iktidara geldi. SSCB, 1930'ların ikinci yarısına kadar uluslararası ilişkilerde barışı destekleyen bir tutumu benimsedi, ancak 1933'te Hitler'in iktidara gelmesiyle büyük bir korkuya kapıldı. Nitekim Batılı devletlerin, Hitler'in revizyonist politikalarına karşı engelleyici bir tavır takınamamaları, SSCB'nin gözünde Batılıların Hitler'i kendilerine saldırtmak istedikleri gibi bir algı yarattı.²² Birinci Dünya Savaşı'na büyük ümitler içinde giren İtalya, savaş sonrasında galip tarafta yer alsa da, umduğunu bulamadı. İtalya Devleti savaştan büyük bir yorgunlukla çıktı ve dört yıllık savaş ekonomiyi perişan etti. Ayrıca savaş sırasında İtilaf Devletleri ile imzalanan antlaşmalardan payına düşeni alamadı ve bu durum İtalya'da burukluk ve kızgınlık yarattı. Ülkede maddi ve manevi kayıplar otorite boşluğuna sebep oldu. Ayrıca ülkede ayyuka çıkan işsizliğe çare bulunamıyordu.²³ Bu olumsuz havadan faydalanan Ulusal Faşist Parti'nin lideri Benito Mussolini 1922'de faşist bir rejim

Mehmet Sait Dilek, "Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellog Paktı", Uluslararası İlişkiler, Cilt: 10, Sayı: 37, (Bahar) 2013, ss. 145-169

²¹ Çarlık Rusya'sında halk uzun süren savaştan ve savaşın getirdiği yoksulluk ve perişanlıktan bıkmıştı. 1916'dan itibaren savaş karşıtlığı giderek yükseldi. Bolşevikler, halkın mevcut durumunu iyi analiz ederek "Ekmek, Barış ve Toprak" sloganlarıyla, onları yanlarına çekmeyi başardılar. Nitekim 1917'de imparatorluk daha fazla ayakta kalacak gücü bulamadı ve yıkıldı. Bolşevikler yönetimi ellerine aldılar, ancak yine de tam otorite kuramadılar. Çünkü İtilaf Devletleri öncülüğünde kurulan "Beyaz Ordu", Bolşeviklere karşı savaştı. Ayrıca ülkede eski Çarlık askerleri ve subayları da Bolşevikleri karşı bir araya gelerek savaştı. 1920 ve hatta bazı bölgelerde 1922'ye kadar sürecek olan iç savaş, sonunda ortadan kaldırıldı ve SSCB tarih sahnesindeki yerini aldı. İç savaş ve işgal yılları için Bkz. Eric Hobsbawm, Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılikler Çağı, çev. Yavuz Alogan, 6.b., (İstanbul: Everest Yayınları 2012), s. 71-93; Sina Akşin, Kısa 20. Yüzyıl Tarihi, 3.b., (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2015), s. 116-120

²² Armaoğlu, 2012, s. 216

²³ Uçarol, 2010, s. 637

kurdu.²⁴ 1920'de İtalya ile Yugoslavya arasında imzalanan bir antlaşmayla Flume bağımsız şehir statüsüne kavuştu. Ancak 1924'te Mussolini, Yugoslavya üzerinde baskı uygulamaya başladı ve bu baskı sonucunda Flume'yi, Yugoslavya ile yeni bir antlaşma imzalayarak İtalya'ya kattı.²⁵ İtalya, 1930'lardan itibaren revizyonist bir politika takip etti. 1935'de Habeşistan'ı işgale başlayan İtalya, 1936'da işgali tamamladı.²⁶ İtalya, 7 Nisan 1939'da Arnavutluk Devleti'ni işgale başladı ve kısa sürede Arnavutluk'u ele geçirdi.²⁷ Bu işgal sonucunda İtalya, Yugoslavya topraklarını bir çember içine aldı.

SHS Krallığı da, kurulduktan sonra aktif bir dış politika yürüttü. Bunun en güzel örneğini Küçük Antant ile görmekteyiz. Küçük Antant'ın temel amacı savaş sonrasında Tuna ve Balkanlarda statükoyu korumak ve anti-revizyonist bir blok meydana getirmektir. Nitekim Çekoslovakya Dışişleri Bakanı Beneş'in girişimi ile kuruluş süreci başlayan Küçük Antant, sırasıyla 14 Ağustos 1920'de Çekoslovakya ile SHS Krallığı, 23 Nisan 1921'de Romanya ile Çekoslovakya, 7 Haziran 1921'de SHS Krallığı ile Romanya devletleri arasında karşılıklı ittifak antlaşmaları imzalanarak ortaya çıktı. Ayrıca Fransa, Almanya'nın revizyonist tutumuna karşı 25 Ocak 1924'te Çekoslovakya, 10 Haziran 1926'da Romanya ve 11 Kasım 1927'de SHS Krallığı ile ittifak antlaşmaları imzaladı ve Küçük Antant'ı kendisine bağladı.

²⁴ H. Birsen Örs, "Faşizm: Modernitenin Karanlık Yüzü", Ed. H. Birsen Örs, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2012), s. 498

²⁵ Armaoğlu, 2012, s. 219-220

²⁶ A. J. Barker, "Habeşistan'ın İşgali", çev. Emre Çağatay, (İstanbul: Arkın Kitabevi 1970), s. 655-656; İtalya'nın Habeşistan üzerindeki revizyonist politikasına, Milletler Cemiyeti tarafından İtalya'ya silah satışının durdurulması ve İtalya'dan yapılan ithalatın durdurulması yönünde karar aldı. Bu önlemler bir süre İtalya'nın ekonomik sıkıntı yaşamamasına neden olsa da, Milletler Cemiyeti'nin ek yaptırımları devreye sokamaması, İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesini engelleyemedi. Cemiyet'in iki en önemli üyesi Fransa ve İngiltere, İtalya'ya karşı sert önlemlerin alınmasının savaş riski doğuracağı gerekçesiyle önleyici tedbirler almaktan kaçındılar. Ayrıca ABD de, Milletler Cemiyeti ile İtalya'ya karşı ortak hareket etmeyi reddetti. Sonucunda Temmuz 1936'da İtalya, Habeşistan'ın işgalini tamamladıktan iki ay sonra, Milletler Cemiyeti tarafından uygulanan ambargo kaldırıldı. Bkz. A. L. Bennet, International Organization, Principles and Issues, (Englewood Cliffs: Prenticettal 1995), s. 37

²⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Nisan 1939; Arnavutluk Kralı ve maiyeti işgalin tamamlanmasının ardından Yunanistan'a iltica etti. Ayrıca İtalya, Arnavutluk'u ele geçirince Yugoslavya Krallığı ile sınırdaş hale geldi. Bkz. Cumhuriyet Gazetesi, 9 Nisan 1939; 10 Nisan 1939

Böylece Küçük Antant, uluslararası ortamda bir bütün şeklinde hareket etti ve Fransa bu ittifaka Avrupa'da mevcut statükoyu korumak adına girdi.²⁸

SHS Krallığı'nda siyasi hayat Sırp-Hırvat çatışması nedeniyle giderek tıkanmaya başladı. Bu tıkanmanın sebebi ise Sırların merkezîyetçi bir devlet yapısını istemelerine karşın Hırvatların da kendilerine uygun olan federal bir devlet yapısını tercih etmelerindendi. Sırlar kendilerini ülkenin gerçek sahibi olmak görmekteydiler, çünkü Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan taraftaydılar ve savaş sırasında çok büyük maddi ve manevi kayıplara uğramışlardı. Sırlar kendi tezlerini 28 Haziran 1921'de kabul edilen Vidovdan Anayasası ile uygulama imkânı kazandılar ve SHS Krallığı, eski Sırbistan Krallığı'nın geniş ve birleşik bir versiyonu haline geldi. Başbakan Nikola Paşiç, Sırlar için SHS Krallığı'nın yeni bir devlet olmadığını savunuyordu, çünkü ona göre yeni devlet tüm Sırların birleşmesi için Sırbistan tarafından verilen savaşların bir ürünüydü.²⁹ Vidovdan Anayasası'na en büyük muhalefet doğal olarak Hırvatlardan geldi. Çünkü Hırvatlar, SHS Krallığı'nın merkezîyetçi bir yapıda düzenlenmesini Sırbistan'ın kazanımı, kendilerinin de kaybetmesi olarak görüyorlardı. Ayrıca SHS Krallığı'nda Sırp üstünlüğü hemen kendisini gösterdi ve bu üstünlük uzun müddet devam etti. Stavrianos, SHS Krallığı'ndaki Sırp üstünlüğünü şöyle aktardı:

“1918 Aralık ayından 1929 Ocak ayına kadar olan parlamento dönemi boyunca – 121 aylık bir periyotta – Sırlar 117 ay süreyle Başbakanlık, 121 ay süreyle ordu ve donanma bakanlığı, 111 ay süreyle içişleri bakanlığı, 100 ay süreyle dışişleri bakanlığı, 118 ay süreyle ekonomi bakanlığı, 110 ay süreyle eğitim bakanlığı, 105 ay süreyle adalet bakanlığı yaptılar. Ocak 1929'dan Mart 1941'e kadar olan diktatörlük döneminde – 147 aylık bir periyotta – Sırlar 147 ay süreyle başbakanlık, ordu ve donanma bakanlığı, dışişleri bakanlığı, 129 ay süreyle içişleri bakanlığı, 98 ay süreyle ekonomi bakanlığı ve 132 ay süreyle de adalet bakanlığı yaptılar.”³⁰

Hırvatlar federalizm isteklerini uzun yıllar meclis dışında kalarak kabul ettirmeye çalışsalar da başarılı olamadılar ve yürüttükleri politikayı değiştirmeye karar verdiler. Bu doğrultuda Hırvat lider Radiç, Vidovdan Anayasasının varlığını tanıdı ve ayrıca, federalizm talebinden vazgeçtiğini

²⁸ Armaoğlu, 2012, s. 236-238; Üçok, 1968, s. 351

²⁹ Ivo Banac, “Sırbistan'da Milliyetçilik”, Yay. Haz. Kemali Saybaşı ve Gencer Özcan, Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar..., (İstanbul: Bağlam Yayınları 1997), s. 98

³⁰ L.S. Stavrianos, The Balkans since 1453, (New York: Holt 1958), 624-625

ifade etti.³¹ Radiç'in ılımlı tavrıyla 1925 yılında Sırp-Hırvat koalisyonu kuruldu. Radiç yeni hükümette Eğitim Bakanı oldu.³² Eğitim Bakanı olarak Radiç, bir Yugoslav tarihi, dili ve kültürü üzerine çalışmalar yürütmek yerine Hırvat tarihini, dilini ve kültürünü ön plana çıkarttı.³³ Sırp-Hırvat koalisyonu uzun ömürlü olmadı. Başbakan Pasiç, oğlunun yolsuzluğa karışmasıyla Nisan 1926'da istifa etmek zorunda kaldı ve Pasiç birkaç ay sonra da 81 yaşında hayatını kaybetti.³⁴ 1927 yılından itibaren Sırp-Hırvat çekişmesi kaldığı yerden devam etti.

1928 yılı bu karışık ortamın zirve yaptığı yıldır. Yeni hükümetin kurulmasıyla parlamento içerisinde yolsuzluk konusunda sert tartışmalar meydana geldi. Sırp Radikal Partisi'ne yakın olan bazı yayın organlarında çıkan haberlerde Hırvat Köylü Partisi'nin bazı üyeleri ve özellikle partinin lideri Radiç'in öldürülmesi gerektiği ifade edildi. Sırp Radikal Partisi üyesi Karadağlı Punisa Raçiç'e yönelik usulsüz şekilde toprak kazanımı sağladığı şeklinde yapılan bir suçlamadan sonra Raçiç ve bir başka Sırp Radikal Parti üyesi Toma Popoviç, Radiç'in derhal ortadan kaldırılması gerektiğini dile getirmeye başladılar.³⁵ Bu olaylar üzerine birçok Hırvat, Radiç'e meclis oturumlarına katılmaması yönünde telkinde bulundu, ancak Radiç tüm uyarılara rağmen meclise gitti. 20 Haziran 1928'de Raçiç, mecliste oturum devam ettiği sırada silahını çekerek beş Hırvat Köylü Partisi üyesini yaraladı ve olay anında Radiç'in yeğeni Pavle Radiç ve Djuro Basaricek hemen orada öldüler.³⁶ Yaralanan Radiç ise olaydan bir ay sonra 8 Ağustos'ta hayatını kaybetti. Radiç ölmesinden sonra Hırvat milletvekilleri meclise gitmeme

³¹ Misha Glenny, *Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, çev. Mehmet Harmanlı, (İstanbul: Sabah Kitapları 2001), s. 334

³² Hamilton Fish Armstrong, "After the Assassination of King Alexander", *Foreign Affairs, American Quarterly Review*, Yıl: 13, Sayı: 1-4, 1934-1935, s. 211; Armaoğlu, 2012: s. 230

³³ Caner Sancaktar, *The Serbo-Croat Relations In Yugoslavia*, (İstanbul: TASAM Publication 2010), s. 36-37

³⁴ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*, Cilt 2, çev. Zehra Savan ve Hatice Uğur, (İstanbul: Küre Yayınları 2006), s. 165

³⁵ Hakan Demir, "Federalizm-Üniterizm İkileminde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda Siyasal Yaşam (1918-1929)", *Balkan Araştırmaları Enstitüsü*, Cilt 2, Sayı 2, 2013, s. 110

³⁶ Dejan Djokiç, *Elusive Compromise: A History of İnterwar Yugoslavia*, (London: Hurst&Company Press 2007), s. 65; Caner Sancaktar, *Yugoslavya'da Özyönetim Düşüncesi: Yugoslavya'nın Ekonomi-Politik Analizi*, (İstanbul: Doruk Yayıncılık 2017), s. 56

kararı aldılar ve federal bir sistem uygulamaya sokuluncaya kadar gösterilere devam edeceklerini belirttiler. Hırvatların federalizm istekleri hükümet tarafından reddedilince, Hırvat milletvekilleri Zagreb’de ayrılıkçı bir Hırvat meclisi kurdular.³⁷ 1 Aralık 1928’de krallığın kuruluşunun yıldönümü kutlamaları için Zagreb’de resmi törenler düzenlendi. Bu törenlerde öğrenciler üç siyah bayrak açtılar. “Bunlardan biri Yugoslavya’nın kurulması, ikincisi Sırp askerlerinin bir gösteride on dört kişiyi öldürmesi, üçüncüsü de Radiç’in ölümü için açılan yas bayraklarıydı.” 1 Aralık 1928’de Zagreb’deki eylemde polis ve göstericiler arasında olaylar çıktı ve üç öğrenci hayatını kaybetti.³⁸

Kral Aleksander ülke içerisindeki karışıklıkları ortadan kaldırmak amacıyla 6 Ocak 1929’da ülke yönetimine el koyarak diktatörlüğünü ilan etti. Böylece SHS Krallığı, resmen sona erdi.³⁹ Kral ülkenin ismini *Yugoslavya Krallığı* olarak değiştirdi. SHS Krallığı’nın Yugoslavya Krallığı’na dönüştürülmesiyle Kral Aleksander, ülkede bir birlik yaratmayı amaçladı. Çünkü tek tek ulus isimlendirmesi yapmak dışlayıcı bir nitelik taşıırken, Yugoslav Krallığı isminin oluşturulmasıyla ülkenin “Güney Slav” yurdu olduğunu göstermek istedi. Ancak yine de sadece bir isim değişikliğinden ibaret değildir. Türkes bu konuda şunları yazdı:

“...üniter bir devlet oluşturma arayışını da ifade etmekteydi. Bu değişimin amacı görünüşte yurttaşlık temelinde dayalı üniter bir devlet oluşturmak gibi görünmekle birlikte, izlenen politikalar ve bu politikalara direnen etnik unsurların izlediği politikalar topluca irdelendiğinde açıkça görülmektedir ki, bu girişim aslında Sırpların baskın olduğu üniter bir yapı oluşturmaktan ibaretti”.⁴⁰

Kral Aleksander, 1921’de kabul edilen Vidovdan Anayasasını yürürlükten kaldırdı; dini, bölgesel ve milli temele dayalı tüm sembollerin kullanımını yasakladı; milli temeldeki tüm siyasi partileri kapattı; parlamentonun başarısız olduğunu belirterek parlamentoyu kapattı. Kral Aleksander’ın en güvendiği kurum orduydü ve bu nedenle de General Zivkoviç’i başbakan ilan ederek yeni hükümeti kurma görevini ona verdi.

³⁷ Güveloğlu, 2009, s. 80; Sancaktar, 2017, s. 56

³⁸ Glenny, 2001, s. 338

³⁹ Sancaktar, 2010, s. 39; John R. Lampe, *Yugoslavia as History: Twice was a country*, (USA: Cambridge University Press 2000), s. 163

⁴⁰ Mustafa Türkes, “Yugoslavya Devletinin Kuruluşu ve Krallık Dönemi”, Ed. Bilgehan A. Gökdağ ve Osman Karatay, *Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar*, (Ankara: Akçağ Yayınları 2013), s. 17

Yugoslavya Krallığı'nda "tek kral, tek millet, tek devlet" şiarını öne çıkararak bir Yugoslav devlet birliği anlayışı yaratmaya çalıştı.⁴¹ Kral Aleksander amacını şu sözlerle ifade etti:

"Parlamentarizm, millet ve devletin birliğine dair ruhunu geliştirmek ve güçlendirmekten ziyade manevi ayrışmayı ve milli uyuşmazlığın oluşmasına neden olmuştur. Benim kutsal görevim devletin ve milletin birliğini her anlamda korumaktır. Ve ben bunu tereddütsüz bir şekilde azimle yerine getirmek için çalışacağım. Milli birliği korumak ve devleti bütünlüştürmek benim hükümdarlığımın en önemli hedefidir, bu aynı zamanda da hem benim için hem de herkes için en büyük kural olmalıdır".⁴²

Milliyetçi çağrışım taşıyan tarihi bölünmeleri ortadan kaldırmak amacıyla bir kararname ile ülkenin idari yapısı yeniden düzenlendi.⁴³ Bu kararnameye göre ülke "banovina" adı verilen dokuz ayrı idari bölüme ayrıldı. Bunların sınırları, geleneksel bağlılıkların ortadan kaldırılmasını sağlamak için çizildi.⁴⁴ Banovinalar genellikle nehir adları baz alınarak oluşturuldu. Ayrıca bu bölgeleri başına da birer vali atandı.⁴⁵ Bu banovinaların adları ise şöyleydi: Savska, Dunavska, Vardarska, Drinska, Moravska, Dravska, Zetska ve Primorska.⁴⁶ Başkent Belgrad ise kararnameyle özel bir statüye sahip oldu. Yeni idari düzenlemeye göre Sırlar altı, Hırvatlar iki ve Slovenler ise bir banovinada çoğunluk oluşturdular. Bunların dışında kalan Arnavutlar, Boşnaklar ve Makedonlar ise tüm banovinalarda azınlık durumuna düştüler.⁴⁷ Düzenlemenin Yugoslavya'da birlik sağlamak adına yapıldığı söylene de, aslında tek gerçekleşen şey Sırp hâkimiyetinin artmasıydı. Devletin en önemli mevkilerinde hâlâ Sırlar bulunmaktaydı; Slovenler de yeterli derecede temsile sahip oldular. Ancak Hırvatlar ve Boşnaklar ise geri plana itilerek temsiliyetleri sınırlandırıldı.⁴⁸

⁴¹ Nesrin Kenar, Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya, (Ankara: Palme Yayıncılık 2005), s. 53

⁴² N. Alex Dragnich, The First Yugoslavia: Search for Viable Political System, (California: Hoover Institution Press 1983), s. 76

⁴³ Georges Castellan, Balkanların Tarihi, çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, (İstanbul: Milliyet Yayınları 1995), s. 429

⁴⁴ Jelavich, 2006, s. 212

⁴⁵ Noel Malcolm, Bosna, çev. Aşkın Karadağlı, (İstanbul: Om Yayınları 1999), s. 271

⁴⁶ Sancaktar, 2010, s. 41

⁴⁷ Hakan Demir, "Yugoslavya Krallığı Siyasal Yaşamında Hırvat Sorunu (1929-1941)", Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 2017, s. 62

⁴⁸ Jelavich, 2006, s. 212

Zivkoviç, 1929 ile 1932 yılları arasında görevde kaldığı süre boyunca Kral Aleksander ile birlikte baskıcı düzenlemelere imza attı. Ulusal adlar taşıyan spor kulüpleri, dernekler, müzik grupları ve öğretmen birliklerinin çalışmaları sonlandırıldı ve bu kapatılan kuruluşlar yerine Yugoslav ismini içeren yenileri kuruldu.⁴⁹ Çıkarılan Basın Kanunu ile birçok dergi, gazete ve yayın organına sansür uygulandı. Yugoslavizm ruhunu canlandırmak için yeni bir eğitim sistemi meydana getirildi. Bu eğitim sistemiyle ülkede tek ulus (Yugoslav ulusu) yaratmak amaçlandı. Ayrıca yeni eğitim sisteminin amacına uygun olarak ders kitapları hazırlandı. Ancak Höpken'e göre hazırlanan ders kitapları tek bir ulus yaratmak için yeterli olmadı, çünkü yeni kitaplarda Sırp tarih bilinci ve Büyük Sırbistan idealini çağrıştıracı bölümler bulunmaktaydı.⁵⁰

Kral Aleksander ve Başbakan Zivkoviç tarafından uygulanan baskılar krallıkta huzursuzluklara neden oldu ve Kral'a karşı muhalefet belirmeye başladı. Kral Aleksander tüm hoşnutsuzluklara rağmen 1931 Eylülünde yeni bir anayasa çıkardı.⁵¹ Eylül Anayasasına göre iki kabineden oluşan yasama meclisi kuruldu ve üst meclis üyeleri bizzat Kral tarafından atandı. Meclisin kanun teklif etme ve muhalefet yapma yetkisi olsa da, bağımsız bir şekilde tek başına yasa çıkaramıyordu. Yugoslavya Krallığı'nda sınırlı derecede siyasi faaliyeti izin verilmekteydi, çünkü çok sıkı bir gözetim uygulanmaktaydı.⁵² Ayrıca bu dönemde bir seçim kanunu da kabul edilmiştir. Kanuna göre seçimler açık oy usulü ile yapılacak ve seçimlerde tek bir aday listesi yer alabilecekti.⁵³ Seçim kanunu seçimlerde oy çoğunluğunu sağlayan partiye mecliste üçte iki temsil hakkı ve aynı zamanda geriye kalan üçte birlik kısımdan da nispi bir pay vermekteydi. 1931 seçimleri öncesi tüm milliyet temelli partiler kapatıldı. Bir partinin çalışmalarını yürütebilmesi için tüm bölgelerden yeterli sayıda destek sağlaması gerekmekteydi. Ancak bu uygulama Hırvatlar, Slovenler ve diğer kesimlerin seçimlerde aday listesi çıkarabilmesini engelliyordu. Çünkü yeni idari düzenlemeyle Sırp haricinde Hırvatlar, Slovenler ve diğer halklar birçok eyalette azınlık durumuna düştüler.⁵⁴ Böylece 1931 seçimlerine sadece hükümet partisi

⁴⁹ Demir, 2017, s. 62

⁵⁰ Kenar, 2005, s. 55

⁵¹ Sancaktar, 2010, s. 42

⁵² Jelavich, 2006, s. 212

⁵³ Demir, 2017, s. 63

⁵⁴ Jelavich, 2006, s. 212

Birleşik Radikal Köylü Partisi'nin listesi girdi.⁵⁵ Diğer partiler yeni seçim kanununa göre tüm bölgelerde yeterli sayıda destek şartını yerine getiremedikleri için seçime katılmadılar.⁵⁶ Seçimlerden sonra yeni hükümet Kral Aleksander'ın kararı doğrultusunda 1932 Martında Milan Srskiç tarafından kuruldu. Yeni hükümet iki önemli sorunla karşı karşıya geldi: İlki Kral Aleksander diktatörlüğüne karşı gelişen güçlü muhalefet ve diğeri ise Büyük Ekonomik Buhran sonrasında ekonomide yaşanan sorunlar.⁵⁷

Hükümet kendileri ile aynı görüşü paylaşmayan ve mevcut rejime muhalif olanlara yönelik sert tedbirler uygulamaktaydı. 1932 yılında Hırvat lider Vladko Macek devletin siyasi açıdan yeniden düzenlenmesini öngören *Zagrebacke Punktajije* isimli belgeye imza atması nedeniyle tutuklandı ve üç yıl hapis cezası aldı.⁵⁸ Hükümet tarafından bu belge mevcut rejimi yıkmaya yönelik bir tehdit şeklinde algılandı ve Macek'in hapsedilmesinin ardından Demokratik Köylü Koalisyonu liderlerinden Pribiçević de Fransa'ya sürgüne yollandı.⁵⁹ Daha sonra Trumbiç ve Koroseç de benzer akıbeti yaşayarak mahkûmiyet aldılar. Yugoslav Müslüman Organizasyonu lideri Mehmed Spaho da belgeye imza attığı gerekçesiyle tutuklandı.⁶⁰

Pek çok Hırvat siyasi 1929 sonrasında ülkeden kaçmak zorunda kaldı. Bu kaçanlar arasında *Hrvatska Stranka Prava* (Hırvat Haklar Partisi) üyelerinden avukat Dr. Ante Paveliç de vardı.⁶¹ Paveliç önce Bulgaristan'a, sonra Macaristan'a geçti ve İtalya ile Macaristan'ın maddi yardımlarını kabul etti. Paveliç en radikal Hırvat siyasetçilerinden birisi olup Makedonya'da Yugoslav hegemonyasını ortadan kaldırmayı amaçlayan Makedonya İç İhtilalci Örgütü (İMRO) ile temasa geçti. Paveliç bu görüşmeler sırasında kalabalıklara ithafen şunları söyledi:

“O orman eşkıyasına (Sırlar/Yugoslavlar) karşı elimizde bir dua kitabıyla savaşamayız. Dünya Savaşından sonra pek çok kimse barış olacağına inanmıştı... Ama Hırvatlarla Makedonlar tutsakken bu nasıl barıştır? Bu iki halk büyük bir yalana dayanarak tutsak edilmişlerdir: Sırların Makedonya ve Hırvatistan'da yaşadıkları ve Makedonya halkının Sırp olduğu

⁵⁵ Güveloğlu, 2009, s. 117

⁵⁶ Demir, 2017, s. 63

⁵⁷ Sancaktar, 2010, s. 43

⁵⁸ Demir, 2017, s. 63

⁵⁹ Güveloğlu, 2009, s. 119

⁶⁰ M. Murat Taşar vd., *Bosna-Hersek ve Postmodern Ortaçağa Giriş*, (İstanbul: Birleşik Yayıncılık 1996), s. 45

⁶¹ Glenny, 2001, s. 353

yalanı... Eğer ellerimizi bağlar ve uygar dünyanın bize yardım etmesini beklersek torunlarımız köle olarak öleceklerdir. Yurdumuzun kurtulduğunu görmek istiyorsak ellerimizin bağına çözmeli, savaşmalıyız”.⁶²

Paveliç İtalya’ya geçtikten sonra Mussolini’nin de desteğiyle Ustaşa (Hrvatska Revolucionarna Organizacija) örgütünü kurdu.⁶³ İdeolojik olarak Ustaşa Hareketi, İtalyan faşistleri ve Alman Nazilerinden etkilendi. Örgütün temel hedefi devrim ve şiddet yoluyla Hırvatistan, Dalmaçya, Bosna-Hersek toprakları ve Sırbistan’ın bir kısım bölgelerini kapsayan Büyük Hırvatistan’ın kurulmasıydı.⁶⁴ Ustaşalar, 19.yüzyılda Hırvat milliyetçiliğinin formülünü oluşturan Ante Starçeviç’in milliyetçi görüşlerini temel referans aldılar.⁶⁵ Banac’a göre Ustaşa Hareketi Kral Aleksander tarafından uygulanan baskı politikalarına karşı ortaya çıktı. Çünkü Kral’ın diktatörlük rejimi hiçbir sorunu çözüme kavuşturamadı.⁶⁶ Sancaktar’a göre de Ustaşa Hareketi “Sırp Kralcı Darbe”ye karşı Hırvat milliyetçiliğinin en sert tepkisini ifade etmek için kuruldu.⁶⁷ Ayrıca Ustaşa yetkilileri tarafından Berlin’de –Almanlar Ustaşaları desteklemedikleri için 1934’te kapatıldı- *Croatia Press* ve *Hırvat Devleti* isimli iki gazete çıkarılmıştır. Yugoslavya’ya dönen Ustaşa’nın önemli isimlerinden Mile Budak tarafından da *Hrvatski Narod* (Hırvat Ulusu) adında bir gazete çıkarılmaya başlandı. Örgüt biri İtalya’da diğeri de Makedonya’da olmak üzere iki eğitim kampı kurdu.⁶⁸

Başbakan Srskiç’in yaşadığı sorunlardan bir diğeri de 1929 Ekonomik Buhranı sonucu ekonomide meydana gelen bozulmaydı. Amerika’da başlayan bunalım daha sonra Avrupa’ya sıçradı. Bunalım sonucunda satın alma gücünde azalma yaşandı; fiyatlar düştü ve işsizlik oranı yükseldi.⁶⁹ Buhran sonrasında Yugoslavya’da ekonomi bozuldu; halkın yaşam kalitesi büyük bir hızla aşağı doğru indi. Bunalımdan özellikle köylü nüfus etkilendi. Köylülerin satın alma kapasiteleri 1929 ile 1933 arasında %44 oranında azaldı. Böylece Srskiç Hükümeti yukarıda açıklanan iki sorundan dolayı gücünü kaybetti ve bu durum muhalefetin güç kazanmasına yol açtı. Ülke nüfusunun %70’ini

⁶² Glenny, 2001, s. 353

⁶³ Sancaktar, 2010, s. 41; Hugh Poulton, *Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, çev. Yavuz Alogan, (İstanbul: Sarmal Yayınevi 1993), s. 37

⁶⁴ Bora, 1991, s. 44; Sancaktar, 2017, s. 58-59

⁶⁵ Demir, 2017, s.64

⁶⁶ Banac, 1997, s. 100

⁶⁷ Sancaktar, 2017, s. 56

⁶⁸ Demir, 2017, s. 64

⁶⁹ Sander, 2013, s. 41-42

oluşturan köylüler giderek yoksullaşmalarından Sırskiç Hükümetini sorumlu tuttular.⁷⁰

Almanya, Versailles'ın kısıtlamaları altındaydı. Versailles Antlaşmasıyla ülke toprakları parçalanmış, askeri üretim yasaklanmış ve ekonomisi baskı altına alınmıştı. Bu şartlar altında Almanya, 1929'daki Ekonomik Buhrandan derin bir şekilde etkilendi. Ekonomik kriz, Alman halkının yaşam şartlarını iyice ağırlaştırdı, işsizlik yükseldi ve gıda sıkıntısı yaşanmaya başladı. Bu memnuniyetsiz durumdan faydalanan Adolf Hitler, 30 Ocak 1933'te Almanya Şansölyesi (Başbakan) oldu.⁷¹ 1933'ten sonra Hitler, aldığı kararlar ile Almanya'yı hızla otoriterleştirdi. Ayrıca 1930'larda sadece İtalya ve Almanya'da değil, İspanya'da General Franco ve Portekiz'de Salazar gibi isimler de faşist yönetimler kurarak iktidara geldi.⁷² Yugoslavya da dönemin uluslararası konjonktüründen kaçınılmaz olarak etkilendi. Özellikle yukarıda açıklanan 1929 Ekonomik Krizi'nin etkileri sonucunda Yugoslavya Krallığı da, tıpkı diğer Balkan ülkeleri gibi otoriter eğilimler taşımaya başladı.⁷³ Bu doğrultuda Kral Aleksander halkın yaşam alanını sınırlandıran kanunları uygulamaya soktu. Ekonomik bunalımın etkileri Kral Aleksander'ın diktatörlük rejimi döneminde kendisini iyice hissettirdi. Bir başka ifadeyle, tek başına tüm diktatörlük rejimleri 1929 Büyük Buhranı ile ortaya çıktı diyemsek de, genel olarak Büyük Buhran sonucunda meydana gelen toplumsal, sosyal, ekonomik ve siyasi sonuçlar Avrupa'da ve dünyada diktatörlük rejimlerinin belirmesine neden oldu.⁷⁴

İki savaş arası dönemde İtalya ve Almanya'da totaliter rejimlerin başa geçmeleri Avrupa ve dünyada büyük bir endişeye yol açtı. Bu durum devletlerin bir araya gelerek bloklar oluşturmalarına neden oldu. Nitekim 9 Şubat 1934'te Yunanistan'ın başkenti Atina'da, sınır güvenliklerini karşılıklı

⁷⁰ Sancaktar, 2010, s. 44-45

⁷¹ Alan Bullock, "Hitler Almanyası", çev. Selçuk Batur, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, (İstanbul: Arkin Kitabevi 1970), s. 613

⁷² Örs, 2012, s. 479

⁷³ Ersin Kalaycıoğlu, "Balkanlarda Milliyetçilik ve Siyasal Yaşam: 1918-1939", İki Dünya Savaşı Arasında Avrupa ve Balkanlar, Murat Sarıca Anısına Sempozyum, İstanbul, 1994, s. 59; 1935'te Bulgaristan'da Kral III.Boris; 1930'da Romanya'da Kral II.Carol; 1928'de Arnavutluk'ta Ahmet Zagu tarafından otoriter yönetimler kuruldu. Bkz. Yaroslav Valenta, "Diktatörlüğe Kayış", çev. Yıldız Serteser, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, (İstanbul: Arkin Kitabevi 1970), s. 638-640; Jelavich, 2006, s. 166-194

⁷⁴ Pınar Yürür, "Balkanlar'da Uluslararası Himaye Yöntemleri: Bosna-Hersek Örneği", Avrasya Dosyası Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2008, s. 159

yükümlülükler altına girerek sağlamak amacıyla Yugoslavya, Yunanistan, Romanya ve Türkiye Dışişleri Bakanları Balkan Antantı'nı imzalandı.⁷⁵ Ancak savunma, yalnızca Balkan ülkelerinden bir işgal gelirse sağlanacaktı. Balkan coğrafyası dışında herhangi bir devletten gelen saldırı durumunda anlaşma uygulanamayacaktı. Balkan Antantı'nın kısmi yetersizliği, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle ortaya çıktı ve Balkan Antantı devre dışı kaldı.⁷⁶

Aralık 1933'te Kral Aleksander'a Zagreb'de üç kişi tarafından suikast yapılmak istendi, ancak bunlar eylemlerini gerçekleştirilmeden Yugoslav polisince yakalandılar. Eylemciler verdikleri ilk ifadelerde İtalya'da bir kampta eğitim aldıklarını söylediler. Ayrıca suikastçılardan Petar Oreb, Macar pasaportu taşıdığını ve Yugoslavya'dan Trieste'ye geçerken kendisine İtalyan faşistlerin yardım ettiğini ifade etti.⁷⁷ 1934 yılında mahkemede İtalya'daki Ustaşa eğitim kamplarında kaldıklarını, bu kampta silah kullanma ve bombalama üzerine eğitim aldıklarını ve kampta kaldıkları süre boyunca Ante Paveliç ve Milo Budak gibi üst düzey Ustaşa önderlerinin kampı ziyaret ettiklerini belirtti.⁷⁸ Kral Aleksander, ülkedeki ekonomik bunalımı düzeltmek için Mussolini ile yakınlaşmak istemişti. Ayrıca Ustaşa'nın İtalya'daki etkinliğini ortadan kaldırmak ve Yugoslavya Krallığı'nın dış ticaretini canlandırmak isteyen Kral'ın, İtalya'nın yardımına ihtiyacı vardı. Ancak 1933 yılındaki bu suikast girişiminin ardından Kral Aleksander, Mussolini ile görüşmeleri durdurdu. Kral, Hırvat Heykeltıraş İvan Mestrovich'e konuyla ilgili şunları söyledi:

“Dün Mussolini'den dostça ilişkiler kurmamız için en iyi niyetlerini belirten bir mektup aldım ve şimdi de beni öldürtmek için katiller gönderiyor!”⁷⁹

İlk suikast girişiminin başarısız olmasıyla, Ustaşa yöneticileri Kral Aleksander'ın Yugoslavya'da değil, Fransa ziyareti sırasında öldürülmesine

⁷⁵ Armaoğlu, 2012, s. 231; Norman Davies, Avrupa Tarihi, çev. Burcu Çığman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu ve Suat Kaya, 2.b., (Ankara: İmge Kitabevi 2011), s. 1041; Cumhuriyet Gazetesi, 10 Şubat 1934; Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 10 Şubat 1934; Akşam Gazetesi, 10 Şubat 1934

⁷⁶ Oral Sander, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965), (Ankara: SBF Yayınları 1969), s. 11-14

⁷⁷ Daniel J. Leab, “Marsilya Suikasti”, çev. Mahur Tümer, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, (İstanbul: Arkın Kitabevi 1970), s. 660

⁷⁸ Güveloğlu, 2009, s. 126

⁷⁹ Glenny, 2001, s. 356

karar verdiler. Ustaşalar, Makedonya İç Devrimci Örgütü (İMRO) ile bir suikast planı hazırladılar.⁸⁰ Suikast planı doğrultusunda Kral Aleksander Ekim 1934'te Marsilya'da bir Makedon devrimci tarafından öldürüldü.⁸¹

Diktatörlük Sonrası Yugoslavya Krallığı

Kral Aleksander'dan sonra yerine 11 yaşındaki oğlu Peter II geçmiş ancak reşit olmaması nedeniyle Yugoslavya Krallığı'nın başına Aleksander'ın kuzeni Prens Paul naip kral olarak getirilmişti. Prens Paul ilk icraat olarak Sırskiç Hükümetini görevden aldı ve eski Dışişleri Bakanı Bogoljub Jevtiç'e hükümeti kurma yetkisini verdi.⁸² Bundan sonra Macek ve diğer tutuklular serbest bırakıldı; ülkedeki polis denetimi ve sansür uygulaması azaltıldı; diğer partilere de seçimlere katılma hakkı verildi. Jevtiç Hükümeti kurulduktan sonra yönetimini sağlamlaştırmak için seçimlere gitme kararı aldı ve Mayıs 1935'te seçimler gerçekleştirildi.⁸³

1935 seçimlerine Macek önderliğinde –Demokratik Köylü Koalisyonu, Yugoslavya Müslüman Organizasyonu, Demokrat Parti ve Sırp Köylü Partisi –Birleşik Muhalefet de katıldı.⁸⁴ Tüm olumsuzluklara rağmen Birleşik

⁸⁰ Demir, 2017, s. 64-65

⁸¹ Castellan, 1995, s. 430; Lampe, 2000, s. 174-176; Basil Liddell Hart, İkinci Dünya Savaşı Tarihi, çev. Kerim Bağrıaçık, 2.b., (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2016), s. 995; Catherine Samary, Parçalanmış Yugoslavya: Bosna'da Etnik Savaş, çev. Bülent Tanatar, (İstanbul: Yazın Yayıncılık 1995), s. 150; Kral Aleksander'ın öldürülmesi dönemin Türk basınında da derin yankı uyandırmıştır. Suikasta ilişkin Falih Rıfkı Atay, Yunus Nadi, Asım Us gibi dönemin önemli isimleri yazılar yazmıştır. Bkz. Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 11 Ekim 1934; Akşam Gazetesi, 11 Ekim 1934; Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ekim 1934; Vakit Gazetesi, 11 Ekim 1934; Cumhuriyet Gazetesi 12 Ekim 1934; Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 1934; Vakit Gazetesi, 12 Ekim 1934; Suikastın Türkiye'deki yansımaları hakkında daha fazla bilgi edinmek için Bkz. Gülşah Kurt Güveloğlu, "Marsilya Suikasti (Yugoslavya Kralı Aleksander'ın Öldürülmesi) ve Türkiye'deki Yankıları- 9 Ekim 1934", Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 34, Sayı: 57, 2015, s. 249-269; Bu olay tarihe "Marsilya Suikasti" olarak geçmiştir. Kral Aleksander ile birlikte Fransız Dışişleri Bakanı Louis Barthou'da suikast sonucunda hayatını kaybetmiştir. Sovyet kaynaklarında "Tötonik Kılıç Operasyonu" olarak geçen suikast konusunda Sovyetler ve Batılı kaynaklar farklı görüşler ileri sürmektedir. Sovyetlere göre suikast Alman faşistlerin planıdır; Batılı kaynaklarda ise Faşist İtalya'nın himaye ettiği Ustaşa mensuplarının planıdır. Bkz. Sina Akşin ve Melek Fırat, "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar", Balkanlar, (İstanbul: OBİV&Eren Yayınevi 1993), s. 124

⁸² Sancaktar, 2010, s. 45

⁸³ Jelavich, 2006, s. 213

⁸⁴ Güveloğlu, 2009, s. 162

Muhalefet seçimlerde %37.4 oranında oy aldı. Jevtiç'in listesi ise %60.6 oranında oy alabildi. Hükümetin listesi seçimlerde birinci çıksa da Prens Paul yeni hükümeti kurma görevini Jevtiç'e değil, eski maliye bakanı Milan Stojadinoviç'e verdi.⁸⁵ Stojadinoviç Hükümetinde Sloven Halk Partisi lideri Anton Koroseç ile Yugoslavya Müslüman Organizasyonu lideri Mehmed Spaho da yer aldı. Aynı yıl Stojadinoviç, Koroseç ve Spaho'nun partileriyle birleşerek "Yugoslav Radikal Birliği" adında yeni bir parti kuruldu.⁸⁶ Stojadinoviç'e göre kendisinden önceki Zivkoviç, Srskiç ve Jevtiç hükümetlerinin düşmesinin iki nedeni vardı: İlki muhalefetin güçlü olması ve diğeri ise ekonomik sıkıntılar. Hükümet bu sorunları bertaraf etmek için iki temel hedef belirledi: Birinci, güçlü muhalefeti bölerek zayıflamasına neden olmak ve ikincisi, mevcut ekonomik sorunları çözecek etkin çalışmalar gerçekleştirmek.⁸⁷

Bu dönemde Ustaşa hareketine ek olarak bir Sırp faşist hareketi de kuruldu. Bu örgüt Dimitrije Ljotić liderliğinde *Zbor* (Miting) adıyla kuruldu. Merkezîyetçi bir örgüt yapısına sahip olan Zbor, Sırp milliyetçiliğini savunmaktadır. Temel hedefi İtalya'da Mussolini tarafından kurulan faşist rejimin bir benzerini kurmaktır. Ayrıca Zbor'un Beyaz Kartal adında bir gençlik örgütü de bulunmaktadır.⁸⁸

Başbakan Stojadinoviç'e göre krallıktaki en güçlü muhalefet Hırvatlardan gelmekteydi. 1 Temmuz 1935'te mecliste yaptığı konuşmada ülkede bir güven ortamı yaratmak istediğini ve bu güvenli ortamda Hırvat sorununun daha kolay çözülebileceğini belirtti. Böylece ilk defa bir Sırp siyasi tarafından Hırvat sorununun varlığı kabul edildi. Ancak Kral Aleksander döneminde kabul edilen diktatörlük anayasası hâlâ yürürlükteydi. Bu anayasa merkezîyetçi bir yapıyı garanti altına aldığı için Hırvat sorununun çözülmesinin önünde bir engel oluşturmaktaydı.⁸⁹ Macek liderliğindeki Hırvatlar, kurucu meclisin oluşturularak anayasanın değiştirilmesi ve devletin federal bir yapıda düzenlenmesini istediler.⁹⁰ Ancak Stojadinoviç, Hırvat taleplerini kabul etmedi ve Hırvat sorununu çözeceğini ifade etmesine rağmen

⁸⁵ Sancaktar, 2010, s. 45-46

⁸⁶ Malcolm, 1999, s. 273

⁸⁷ Sancaktar, 2010, s. 46

⁸⁸ Jelavich, 2006, s. 214

⁸⁹ Demir, 2017, s. 66

⁹⁰ Sevda Abdula, Din ve Milliyetçilik: Sırp Ortodoks Kilisesi ve Sırp Milliyetçiliği Örneği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s. 139

Hırvatlarla çok az konuda fikir birliği sağlayabildi.⁹¹ Krallık içerisinde Hırvat sorunu gerginliklere neden oldu ve Hırvat Köylü Partisi tarafından Sırp milliyetçisi Çetniklere⁹² ve kolluk kuvvetlerinin saldırılarına karşı koyabilmek amacıyla 1936 yılında Macek'in direktifi doğrultusunda “Hırvat Köylü Koruma Gücü” adlı bir örgüt kuruldu.⁹³

Macek'in gücünü azaltmak isteyen Stojadinoviç hükümeti, Kral Aleksander döneminde hazırlanan ve Katolik Kilisesi ile devlet arasındaki ilişkileri düzenlemeyi amaçlayan bir anlaşmayı 1937 yılında meclise taşıdı. Ancak Sırp Ortodoks Kilisesi “Konkordat” adı verilen bu antlaşmaya şiddetle karşı çıktı. Çünkü Kilise, asırlardır Sırp milleti ve devleti içerisindeki konumunu kaybedeceğinden ve Katolik Kilisesi ile eşit konuma geleceğinden korktu. Sırp Ortodoks Kilisesi patriği Velimiroviç bu konuda şunları söyledi:

“Üç parmağınızı kaldırın Ortodoks Sırp! Bu meşhur ayaklanma vatanımıza zarar değil güç vermektedir. Tüm millet karşıtı öğeler aşağıya: parazitler ve kan emiciler, kapitalistler, Allahsızlar ve komünistler! Sırp inancı kırıldığı için uyandı. Sırp milli bilinçliliği ve Roma papazı ve onun kilisesi – Avrupa’da en eski uluslararası, en eski faşist, en eski diktatör– ile köprüler kuranların saldırılarına karşı uyandı”.⁹⁴

Hem Sırp milliyetçileri hem de Sırp Ortodoks Kilisesi tarafından şiddetle karşı çıkılan anlaşma uygulanma imkânı bulamadı. Anlaşma meclisten geçse de Senato tarafından onaylanmadı ve gelen tepkilerden dolayı da Stojadinoviç Hükümeti anlaşmayı geri çekmek zorunda kaldı.⁹⁵ 1937 yılında bir başka gelişme de Yugoslavya Komünist Partisi’nde yaşandı. 1930’ların ortalarından itibaren parti toplumsal alanda gücünü artırmaya başladı. Yugoslavya Krallığı ekonomisinde yabancı sermayenin payı giderek artmaktaydı ve bunun sonucunda da ülkede işçi sayısında artış yaşanmaktaydı. İşçi sayısının artışı ve ekonomik krizin devam etmesi, partiye olan desteği giderek artırmaktaydı. Partinin genel sekreterlik makamına İkinci Yugoslavya’nın kurucusu ve uzun yıllarda liderliğini yapacak Josip Broz Tito getirildi.⁹⁶

⁹¹ Kenar, 2005, s. 56

⁹² ‘Çetnik’ kelimesi Sırpçada ‘çeteci, çete üyesi’ anlamına gelmektedir. Bu kavram Osmanlı yönetimine karşı savaşmış olan benzer bir grubun adını taşımaktadır.

⁹³ Demir, 2017, s. 66-67

⁹⁴ Abdula, 2013, s. 145

⁹⁵ Güveloğlu, 2009, s. 163-164

⁹⁶ İrfan Kaya Ülger, Yugoslavya Neden Parçalandı?, (Kocaeli: Umuttepe Yayınları 2016), s. 41; Şecaettin Koka, “Sosyalist Yugoslavya Dönemi”, Ed. Bilgehan A.

Stojadinoviç Hükümeti 1929'dan beri devam eden ekonomik sorunları gidermek için Almanya ile yakın ekonomik münasebetler kurma yoluna gitti. 1935'te İtalya'nın Etiyopya'yı işgal etmesine karşı Milletler Cemiyeti'nde alınan yaptırım kararına uyan Yugoslavya'da Alman sermayesi ve yatırımları giderek artmaktaydı. Alman sermayesi Yugoslavya Krallığı'nın Sırbistan ve Bosna-Hersek topraklarında metalürji ve kimya endüstrisine yoğunlaştı. 1934 yılında Yugoslavya'nın Almanya'ya yaptığı ihracat %15.4 iken, bu oran 1936 yılında %37.3'e kadar yükseldi.⁹⁷ Bir yıl sonra ise ihracat payı %42'ye çıktı. Yugoslavya'nın Almanya'dan yaptığı ithalat %28.1'den %39.4'e kadar yükseldi. Almanya ile ekonomik ilişkilerin gelişmesi olumlu gibi görünse de, aslında tam tersine olumsuz bir duruma yol açtı. Almanya ile ekonomik ilişkilerin artması, İngiltere ve Fransa ile ekonomik ilişkilerin azalması gibi bir soruna neden oldu.⁹⁸ Savaşın başladığı 1939'da Yugoslavya'nın Almanya'ya yaptığı ihracat %50'ye ve ayrıca Almanya'da yapılan ithalat ise

Gökdağ ve Osman Karatay, *Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar*, (Ankara: Akçağ Yayınları 2013), s. 23; Beyto Nobırdalı ve Bedri Selim, *Çağdaş Bir Önder: Tito Çağdaş Bir Ülke: Yugoslavya*, (İstanbul: Koza Yayınları 1977), s. 36; Josip Broz Tito, 25 Mayıs 1892'de Hırvat bir baba ve Sloven bir annenin on beş çocuğunun yedincisi olarak Hırvatistan'da dünyaya geldi. Tito küçük yaştan itibaren garsonluk ve torna çıraklığı yaptıktan sonra Zagreb'e çalışmaya gitti. 1910 yılında metal sendikasına ve Hırvatistan-Slovenya Sosyal Demokrat Partisi'ne katıldı. Üç yıl boyunca Slovenya, Çekoslovakya ve Avusturya gibi ülkelerde metal işçiliği yaptı. 1913 yılında ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ordusuna alındı ve 1914 yılında savaş karşıtı propaganda yürütmekten tutuklandı. 1915 yılında serbest bırakıldı ve Rus cephesinde yaralandı. 1917 yılına kadar Rusya'da esir tutulan Tito, Devrim'in patlak vermesi ve Rusya'nın savaştan çekilmesinden sonra serbest bırakıldı. Bu sırada Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) ile tanıştı. 1920 yılında SHS Krallığı'na dönen Tito, 1927 yılında Yugoslavya Komünist Partisi (YKP) üyesi oldu. Aynı yıl Hırvatistan Metal İşçileri Yerel Komitesi Sekreterliğine seçildi. 1928 yılında YKP üyesi olduğu gerekçesiyle beş yıl hapse atıldı. 1934 yılında hapisten çıktı ve Moskova'ya gitti. Moskova'da üç yıl görev yaptıktan sonra 1937 yılında YKP'nin başına geçti. Bu tarihten sonra Tito hızlı bir teşkilatlanma içerisine girerek partinin üye sayısını artırmaya ve Yugoslavya Krallığı'nda daha aktif olmaya çalıştı. Ancak 1941 yılında Almanya'nın Yugoslavya Krallığı'nı işgal etmesiyle Tito hemen bir direniş hareketi organize ederek Partizan birliklerini kurdu. Savaş boyunca Yugoslavya'da bulunan Tito, işgalcilere ve işbirlikçilerine karşı üstün bir savaş yürüttü. Savaş sonrasında Tito, Sosyalist Yugoslavya devletini kurdu ve Mayıs 1980'de ölünceye kadar Sosyalist Yugoslavya'nın Başkanı oldu. Bkz. Neil Barnett, *Tito*, (London: Haus Publishing 2006); Nobırdalı ve Selim, 1977, s. 34-41

⁹⁷ Demir, 2017, s. 67

⁹⁸ Sancaktar, 2010, s. 48

%50'ye kadar çıktı.⁹⁹ Almanya, Yugoslavya Krallığı'na savaş endüstrisine hammadde temini sağlamak için sermaye aktardı. Bu durum ülkede giderek Alman sermayesinin artmasının nedenini açıklıyor. Ayrıca Krallık içerisinde Hitler ve Nazi hayranı siyasiler hızla arttı ve özellikle Stojadinoviç, Hitler'in büyük bir hayranı haline geldi.¹⁰⁰ Denilebilir ki 1935-1938 yılları arasında görev yapan Stojadinoviç Hükümetinde, Yugoslavya'da Alman etkisi artmış ve bu durumdan endişelenen naip Prens Paul 1938 seçimleri öncesinde Stojadinoviç'e olan güvenini yitirdi.

1938 seçimlerine Stojadinoviç liderliğindeki Radikal Birliği –Radikal Parti, Sloven Halk Partisi ve Yugoslavya Müslüman Organizasyonu –bloğu ve Hırvat lider Macek önderliğindeki Birleşik Muhalefet –Hırvat Köylü Demokratik Koalisyonu, Sırp Demokrat Parti, Yugoslav Milliyetçileri ve Komünistler– bloğu katıldı.¹⁰¹ Seçim sonuçları Stojadinoviç için tam bir hayal kırıklığı oldu. Radikallerin listesi %54.1'lik oya sahip olurken, muhalefetin listesi ise %44.9 oranında oy aldı.¹⁰² Prens Paul, Stojadinoviç'in Mihver güçleri –Almanya ve İtalya– ile yakın ilişkilerinden dolayı rahatsızlık hissetti. Bu nedenle Prens Paul, Stojadinoviç'ten kurtulmanın yolunu aradı. En sonunda Stojadinoviç Hükümetinden dört bakan Prens Paul'ün direktifiyle istifa etti ve böylece Stojadinoviç dönemi resmen sona erdi. Yeni hükümet Dragisa Cvetkoviç başkanlığında kuruldu. Berlin büyükelçiliği de yapan Aleksander Cincar-Markoviç Dışişleri Bakanı oldu.¹⁰³ Cvetkoviç Hükümetinin temel hedefi Hırvat sorununu çözmek ve bu sayede Hırvatların hükümete ve devlete olan güvenlerini geri kazanmaktır.¹⁰⁴

Yugoslavya'da bu gelişmeler yaşanırken Hitler, dış politika¹⁰⁵ hedeflerini uygulamaya başladı. Hitler, Almanya'nın 1935'te silahlanmaya başladığını duyurdu, ancak ne Fransa ne de İngiltere, açıkça Versailles şartları

⁹⁹ Stavrianos, 1958, s. 639

¹⁰⁰ Sancaktar, 2010, s. 48

¹⁰¹ Djokiç, 2007, s. 185

¹⁰² Jelavich, 2006, s. 215; Dragnich, 1983, s. 110

¹⁰³ Jelavich, 2006, s. 227

¹⁰⁴ Djokiç, 2007, s. 191

¹⁰⁵ Adolf Hitler, 30 Ocak 1933'te Almanya Şansölyesi (Başbakanı) olunca dış politikada bazı hedefler belirledi: Birincisi, Almanya'nın Versailles Barış Antlaşması'nın kısıtlayıcı hükümlerinden kurtarılması; ikincisi, Almanya dışında yaşayan tüm Almanların aynı devlet çatısı altında toplanması, yani “bir ulus, bir devlet” (ein Volk, ein Reich) ilkesinin hayata geçirilmesi; üçüncüsü, “hayat sahası” (Lebensraum) politikasıyla, Almanya'nın geniş topraklara yayılması. Bkz. Sander, 2013, s. 46

ihlal edilse de herhangi bir tepki vermediler. Hitler, 1936'da askerden arındırılmış Ren bölgesine bir harekât düzenledi.¹⁰⁶ Bu adımlar Almanya'nın Versailles'ın ağırlığından kurtulması anlamına geliyordu. Artık Almanya için Versailles diye bir mesele kalmadı ve bundan sonra Hitler, Alman halklarını tek devlet çatısı altında birleştirme siyasetini izlemeye başladı.¹⁰⁷ İlk adım olarak Avusturya'nın ilhakına (Anschluss) başlandı. Hitler, Avusturya'yı doğrudan işgalle ilhak etmek yerine Avusturya'daki Nazileri kullanarak ilhak etmek istedi. Ancak bunda başarı sağlanamayınca Avusturya üzerine baskı uygulama yoluna gitti. Sonuç olarak 11 Mart 1938'de Alman birlikleri Viyana'ya girdi ve 13 Mart 1938'de de Avusturya, Almanya tarafından resmen ilhak edildi.¹⁰⁸ Almanya'nın Avusturya'yı ilhak etmesiyle Macaristan, Yugoslavya ve İtalya ile doğrudan sınır komşusu oldu. Ayrıca Çekoslovakya da Almanya tarafından bir nevi kuşatılmış oldu.¹⁰⁹ Hitler, Avusturya'yı ilhak ettikten sonra rotasını Çekoslovakya'nın Südetland bölgesinde yaşayan Almanlara çevirdi. O dönemde Südetland'da yaklaşık 3.5 milyon Alman yaşamaktaydı.¹¹⁰ Bu bölgedeki Nazi partisi Almanya ile birleşmek için karışıklıklar çıkarmaya başladı. Südetland'daki Almanlar, açıkça Almanya ile birleşmek istediklerini söylediler.¹¹¹ Hitler, Südetland bölgesindeki

¹⁰⁶ Gerhard L. Weinberg, "Barışta ve Savaşta Dış Politika", Ed. Jane Caplan, Hitler Almanyası 1933-1945, çev. İdem Erman, (İstanbul: İnkılap Kitabevi 2017), s. 187

¹⁰⁷ Armaoğlu, 2012, s. 343

¹⁰⁸ Uçarol, 2010, s. 648; Georges-Henri Soutou, Avrupa Tarihi 1815'ten Günümüze, çev. Eylem Alp, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat 2014), s. 261; Elizabeth Wiskemann, "Avusturya Ele Geçiriliyor", çev. Oya Özay, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, (İstanbul: Arkin Kitabevi 1970), s. 680; John Keegan, İkinci Dünya Savaşı, çev. Samet Öksüz, (İstanbul: Say Yayınları 2016), s. 46; Roberts, 2015, s. 658-659; Üçok, 1968, s. 352; Hart, 2016, s. 997; Cumhuriyet Gazetesi, 12 Mart 1938; Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mart 1938; Hitler, ilhakı bir iç darbeye yapmak istedi, ancak başarılı olamadı. Bunun üzerine Avusturya Başbakanı Schuschnigg'i Almanya'ya davet etti. Hitler, Schuschnigg'e kabul edilmesi zor şartlar ileri sürdü: Avusturya'da Nazi Partisi'nin faaliyetlerine izin verilecek, tutuklu bulunan Naziler serbest bırakılacak, Avusturya Nazi şefi Seyss-Inquart İçişleri Bakanı yapılacak, Savunma ve Maliye Bakanlıklarına Naziler atanacak ve Avusturya ordusu ve maliyesi, Alman ordusu ve maliyesi ile bütünleştirilecekti. Hitler'in istekleri ne kadar ağır olsa da Schuschnigg bir kısmını uyguladı. Ancak Schuschnigg'in, 13 Mart 1938'de Avusturya halkının bağımsızlık isteyip istemediklerine ilişkin bir referandum kararı alması, Hitler'in derhal Avusturya'yı işgal etmesine neden oldu. Bkz. Sander, 2013, s. 56-58; Armaoğlu, 2012, s. 343-348; Wiskemann, 1970, s. 675-680

¹⁰⁹ Uçarol, 2010, s. 649

¹¹⁰ Armaoğlu, 2012, s. 349; Sander, 2013, s. 59

¹¹¹ Üçok, 1968, s. 352

Almanların dayanılmaz baskıya maruz kaldıklarını bahane ederek bölgeyi işgal edeceğini bildirdi.¹¹² 15 Eylül 1938'de İngiltere Başbakanı Chamberlain, Almanya'ya gelerek Hitler ile Südetland sorununu görüştü.¹¹³ Hitler, görüşmede kararlı bir şekilde bölge üzerindeki taleplerinden ödün vermeyeceğini ve eğer gerekirse savaşı dahi göze alabileceğini söyledi.¹¹⁴ Avrupa'da bir savaş tehlikesinin belirmesi üzerine Chamberlain, İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya'nın yer alacağı bir konferansın yapılmasını önerdi.¹¹⁵ 29 Eylül 1938'de, Almanya'nın Münih şehrinde toplanan konferansta Südetland bölgesinde yaşayan Almanları ve yaşadıkları toprakları, Almanya'ya verme kararı alındı.¹¹⁶ Hitler, Almanya dışında yaşayan Almanları tek çatı altında toplama hedefini yerine getirdi ve artık tek hedefi "hayat sahası"nı uygulamaya koymaktı. Nitekim 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'nın tamamını işgal ederek bunu gösterdi.¹¹⁷ Çekoslovakya'nın işgal edilmesinden sonra Mihver güçlerine yakın *Bağımsız Slovakya* devleti kuruldu. Bu gelişmeler, Yugoslavya Krallığı'nda Hırvat sorununun çözümünün aciliyetini ortaya çıkardı. Çekoslovakya'nın başına gelenler Yugoslavya'nın da başına gelebilirdi ki, bu durum önlenmeliydi.¹¹⁸ Almanya'nın Çekoslovakya'nın tamamını işgal etmesini, İngiltere ve Fransa'nın önleyememesi, Prens Paul ve Cvetkoviç Hükümetini, Hırvatlarla derhal bir antlaşma yapmaya yönlendirdi.¹¹⁹

¹¹² Davies, 2011, s. 1050

¹¹³ William L. Shirer, Nazi İmparatorluğu 2, çev. Rasih Güran, (İstanbul: İnkilap Kitabevi 2002), s. 492

¹¹⁴ Uçarol, 2010, s. 650

¹¹⁵ Sander, 2013, s. 60

¹¹⁶ Weinberg, 2017, s. 196; Shirer, 2002, s. 537; Bu konferans tarihe "Münih Konferansı" olarak geçti. Konferans 29 Eylül 1938'de toplandı ve bir gün sonra sona erdi, ancak konferansta alınan kararlar çok önemliydi. Konferansta Südetland bölgesinin Almanya'ya verilmesi, Çekoslovakya Devleti'nin yeni sınırlarının belirlenmesi için bir uluslararası komisyonun oluşturulması ve Çekoslovakya sınırlarının İngiltere ve Fransa'nın garantisi altına alınması kararlaştırıldı. Konferansa katılan devletler kararların uygulanmasını garanti altına almak için Münih Antlaşmasını imzaladılar. Bkz. A.J.P. Taylor, "Münih Mitleri", çev. Oya Özay, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, (İstanbul: Arkın Kitabevi 1970), s. 683-688; Uçarol, 2010, s. 650, Armaoğlu, 2012, s. 352

¹¹⁷ Orhan Melih Kürkçüer, Siyasi Tarih (1789-1950), 3.b., (Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları 1968), s. 198-200; Uçarol, 2010, s. 651; Hart, 2016, s. 998; 16 Mart 1939

¹¹⁸ Demir, 2017, s.69

¹¹⁹ Sancaktar, 2010, s. 49-50

Hırvat sorununu çözümlmek için müzakereler Nisan 1939'da başladı.¹²⁰ Ancak görüşmeler Bosna-Hersek üzerinde iki taraf arasında farklı taleplerin olması nedeniyle ilerlemiyordu. Hem Sırlar hem de Hırvatlar tarihi iddiaları nedeniyle Bosna-Hersek topraklarının kendilerine ait olduğunu belirtiyorlardı.¹²¹ Görüşmelerin tıkanıdığı sırada Macek, İtalya Dışişleri Bakanı Galeazzo Ciano ile temasa geçerek Hırvatistan'ın, Yugoslavya'dan ayrılması ve İtalya ile ortak bir hanedanlık altında birleşme fikrini gündeme getirdi.¹²² Nihayet tüm sorunlar giderildi ve 26 Ağustos 1939'da Başbakan Cvetkoviç ile Hırvat lider Macek arasında bir antlaşma imzalandı.¹²³

Antlaşmayla Yugoslavya sınırları içerisinde Hırvatistan-Slovenya'nın çoğunluğunu, Dalmaçya ve Bosna-Hersek topraklarının bir kısmını kapsayan özerk bir *Hırvat Banovinası* kuruldu.¹²⁴ Anlaşmaya göre Hırvat Banovinasını Kral tarafından atanacak bir vali yönetecekti ve ilk vali İvan Subasiç oldu. Bu bölge savunma, dış işleri, ticaret ve güvenlik konularında Yugoslavya Krallığı'na bağlı olacak, ancak tarım, sanayi, sosyal politika, sağlık ve eğitim gibi iç işlerini ilgilendiren konularda Hırvat Banovinası yetkili olacaktır.¹²⁵ Anlaşma bir bakıma 19.yüzyılda Avusturya ile Macaristan tarafından imzalanan Ausgleich'a¹²⁶ ve bir başka yönden de 1918 yılına dek Zagreb'i Macaristan'a bağlayan düzenlemelere benzemektedir.¹²⁷ Ayrıca antlaşma imzalandıktan sonra Hırvat Köylü Partisi hükümet içinde yer aldı ve Macek başbakan yardımcısı olurken üç Hırvat da bakanlık koltuğuna oturdu.¹²⁸

¹²⁰ Jelavich, 2006, s. 215

¹²¹ Güveloğlu, 2009, s. 166-167

¹²² Demir, 2017, s. 70

¹²³ Lampe, 2000, s. 163, 194-195; Castellan, 1995, s. 430; Glenny, 2001, s. 386

¹²⁴ Banac, 1997, s. 101

¹²⁵ Demir, 2017, s. 70

¹²⁶ 1867'de Avusturya ile Macaristan arasında imzalanan Ausgleich (Uzlaşma) Antlaşması ile Macaristan özerk bir yapıya kavuşmuş ve aynı zamanda Habsburg İmparatorluğu bu tarihten sonra "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu" adını almıştır. Bkz. Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, Cilt 1, çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı ve Haşim Koç, 5.b., (İstanbul: Küre Yayınları 2016), s. 338-344; Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, 16.b., (İstanbul: Timaş Yayınları 2017), s. 321-322; Toktamış Ateş, *Siyasal Tarih*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2004), s. 269

¹²⁷ Jelavich, 2006, s. 215; 1868'de Macaristan ile Hırvatistan arasında Nagodba Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmayla Hırvatistan, Macaristan Krallığı içinde ayrı bir birim olarak tanındı ve Hırvatistan'a adalet, güvenlik, din ve eğitim konularını kapsayan iç işlerinde birtakım özerk yetkiler verildi. Bkz. Jelavich, 2016, s. 349

¹²⁸ Sancaktar, 2010, s. 50

Antlaşmanın imzalanmasının hemen ardından birçok etnik gruptan tepki geldi. Hatta bir kısım Hırvat dahi tepki gösterdi. Sırp milliyetçileri, Yugoslavya kurulurken kendilerinin daha çok çaba harcadıklarını ancak Hırvatlara, kendilerinin sahip olması gerekenden daha fazla hak verildiğini ifade ettiler.¹²⁹ Sırp lar arasında özellikle Sırp generaller antlaşmaya karşı çıktılar. Çünkü Hırvat Banovinası içerisinde beşte bir oranında Sırp nüfus bulunmaktaydı ve bu durum Sırbistan'ın tarihi iddialarına darbe indirmektedir. Krallıktaki gösterilerde Ortodoks din adamları, eski Sırp siyasetçileri, Çetnik grupları ve diğer Sırp milliyetçileri "Büyük Sırbistan" kurulması yönünde sloganlar attılar.¹³⁰ Sırp siyasetçi Dragoljub Jovanović, "Hırvatlarla yapılan antlaşmanın Hırvat sorununu çözdüğünü ancak ülkede çözüm bekleyen bir "Sırp Sorunu"nun da bulunduğunu belirtti".¹³¹ Yugoslav Müslüman Organizasyonu lideri Spaho da antlaşmaya itiraz etti. Antlaşmaya göre 168.000 Boşnak, Bosna-Hersek'ten koparılarak Hırvat Banovinasına dâhil edilmişti. Bosna-Hersek'in %13'ünü oluşturan bu nüfus Hırvat Banovinası içinde %3'lük bir Müslüman azınlık yaratmıştı.¹³² Macek ve Cvetković, Bosna-Hersek'teki bölünen Müslümanların durumunu soran bir gazeteciye şunları söylediler: "Onlar yokmuş gibi yapıyoruz".¹³³ Antlaşmaya bir başka muhalefet, Ante Pavelić ve diğer Ustaşa yöneticilerinden geldi. Ustaşaların temel amaçları Hırvatistan, Dalmaçya, Slavonya ve Bosna-Hersek'i içine alan Büyük Hırvatistan'ı kurmaktı ancak antlaşma ile Hırvatistan sadece özerk bir statüye kavuşmuştu. Bu yüzden Pavelić, antlaşmaya destek vermedi.¹³⁴

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla İkinci Dünya Savaşı başladı.¹³⁵ Bunun üzerine Yugoslavya 2 Eylülde tarafsızlığını ilan etti. Yugoslavya ekonomik sorunlarını çözmek için Almanya ile yakınlaştı, ancak bu yakınlık yukarıda da belirtildiği gibi ekonomik açıdan Almanya'ya bağımlılığı doğurdu. 1940-1941 yıllarında Mihver güçleri, Yugoslavya'ya

¹²⁹ Güveloğlu, 2009, s. 168

¹³⁰ Taşar vd., 1996, s. 46

¹³¹ Demir, 2017, s. 71

¹³² Güveloğlu, 2009, s. 169

¹³³ Tanıl Bora, Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası: Bosna Hersek, (İstanbul: Birikim Yayınları 1994), s. 38

¹³⁴ Sancaktar, 2010, s. 51

¹³⁵ A. J. P. Taylor, "Savaşın Patlayışı", çev. Oya Özay, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, (İstanbul: Arkın Kitabevi 1970), s. 689; Hart, 2016, s. 21; Keegan, 2016, s. 51; Cumhuriyet Gazetesi, 2 Eylül 1939; İkdâm Gazetesi, 2 Eylül 1939

kendilerine katılmaları yönünde baskı yapmaktaydı. Savaş sırasında Yugoslavya'nın komşuları Macaristan, Romanya ve Slovakya tek tek Mihver güçlerinin yörüngesine girdi ve bu durum Yugoslavya Krallığı'nda endişeye neden oldu.¹³⁶ Yaşananlar üzerine Prens Paul'ün isteğiyle Başbakan Cvetkoviç ve Dışişleri Bakanı Marinkoviç Almanya'ya gittiler. Görüşmeler sonunda 25 Mart 1941'de Yugoslavya ile Almanya arasında Mihver'e katılma anlaşması imzalandı.¹³⁷ Kısa süre sonra anlaşmayı protesto etmek için Belgrad sokaklarında gösteriler yapıldı.¹³⁸ Sırp ve Hırvat milliyetçiler anlaşmanın imzalanmasından dolayı suçlu olarak Prens Paul'ü gösterdiler.¹³⁹ 27 Mart 1941'de General Bora Mirkoviç komutasında çıkan bir ayaklanmayla Cvetkoviç-Macek Hükümeti devrildi. Bir gün sonra New York Times gazetesinde “*parlak bir ışık karanlık bir arka planı aydınlattı*” şeklinde manşet atıldı.¹⁴⁰ Naip Prens Paul ise darbe sonrasında görevini bıraktı. Kral olarak tahta 17 yaşındaki Kral Peter II geçirildi.¹⁴¹ General Simoviç başbakan yapıldı ve Hırvat lider Macek de Simoviç Hükümetinin içinde yer aldı.¹⁴² Darbenin ardından 6 Nisan 1941'de Yugoslavya Krallığı ile SSCB arasında bir dostluk antlaşması imzalandı.¹⁴³ Darbe sonrasında Hitler, Yugoslavya Krallığı ile yapılan Mihver'e katılma antlaşmasını yırtarak ülkeyi işgal etme emrini verdi. Yugoslavya Krallığı, Hitler'in emriyle 6 Nisan 1941'de bombalandı ve Alman ve İtalyan kuvvetleri ülkeyi hızla işgal etti.¹⁴⁴ İşgal sırasında Belgrad'ın bombalanması sonucunda 17.000 kişi hayatını kaybetti ve dönemin önemli Hırvat tarihçilerinden birisi olaylar sırasında şunları söyledi: “Sloganları ‘*Bolje rat nego pakt*’¹⁴⁵ olan kitleler bu yeni durumun yükünü sırtlayıp savaşırken ‘*Bolje rat nego pakt*’ sloganını onlardan alan

¹³⁶ Bora, 1991, s. 42

¹³⁷ Taner Karakuzu, Mikro Milliyetçilik: Yugoslavya Örneği, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2013, s. 177; Armaoğlu, 2012, s. 458; Vatan Gazetesi, 26 Mart 1941

¹³⁸ Demir, 2017, s. 74; Cumhuriyet Gazetesi, 28 Mart 1941

¹³⁹ Banac, 1997, s. 101

¹⁴⁰ Alan Palmer, “Balkan Seferi”, çev. Oya Özay, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, (İstanbul: Arkin Kitabevi 1970), s. 737

¹⁴¹ Emily Greble, Saraybosna 1941-1945: Hitler Avrupası'nda Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler, çev. Ebru Sürmeli, (İstanbul: Tarihçi Kitabevi 2016), s. 41

¹⁴² Jelavich, 2006, s. 248

¹⁴³ Uçarol, 2010, s. 785

¹⁴⁴ Poulton, 1993, s. 16; Samary, 1995, s. 151

¹⁴⁵ ‘Pakt yerine savaş’ anlamına gelmektedir.

politikacılar ülkeden kaçmışlardı”.¹⁴⁶ 17 Nisanda da Yugoslav ordusu koşulsuz bir şekilde teslim olduğunu ilan etti.¹⁴⁷

1918 yılında kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda, 6 Ocak 1929'da Kral Aleksander'ın diktatörlüğünü ilan etmesiyle isim değişikliği meydana geldi ve en sonunda da tarihte Birinci Yugoslavya olarak anılan devlet İkinci Dünya Savaşı'nda Mihver güçlerinin işgal etmesi sonucunda yıkıldı.¹⁴⁸ Birinci Yugoslavya'daki iç bilançoğu Taşar şu sözlerle özetlemektedir:

“Yönetimde, ekonomide, finans politikalarında, tarım reformunda, kültür ve din politikalarında karar verici iradenin yokluğu kesinlikle hissedilmekle birlikte, bu alanlardaki sürekli çatışmalar, gerilimin daha da artmasını sağladı. Devletin kuruluşundan sonraki yıllarda Hırvatların Parlamento boykotu, 1921 Vidovdan-Anayasasının uygulanış tarzı, sonraki yıllarda parlamentarizmin can çekişmesi, partilerin meşruiyetinin kalmaması, yasama ve yargının işlemeyişi, Hırvat lider S. Radiç'in öldürülmesi (1928), 1929 yılında Kralın kendi diktatörlüğünü ilan etmesi ve 1934'te öldürülmesi, sonraki yıllarda -30'lu yıllar –göstermelik bir parlamentonun iş başında olması, muhtemel diyalog imkânlarını ortadan kaldırdı. Yugoslavya'daki sorunların sadece Hırvatlarla-Sırp'lar arasındaki sorunlara indirgenmesi de, diğer halklar için ülkeyi bir “halklar hapisanesi”ne dönüştürmüştü. Bunun doğal sonucu olarak Yugoslavya'yı oluşturan halklar sisteme yabancılaştılar”.¹⁴⁹

Sonuç

Büyük ümitlerle kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda, kısa sürede siyasi hayat, iç çekişmelere ve Sırp'lar ve Hırvatlar arasındaki federalizm-merkeziyetçilik mücadelesine sahne oldu. 1921'de kabul edilen anayasa ile devlet Sırp'ların istedikleri gibi merkeziyetçi bir yapıda düzenlendi. Bu durum Hırvat muhalefetinin sertleşmesine neden oldu. Hırvat muhalefeti 1928'de Hırvat lider Radiç'in, bir Sırp partisi üyesi tarafından mecliste öldürülmesiyle doruk noktasına ulaştı ve Hırvat siyasiler meclisi terk ederek Zagreb'de

¹⁴⁶ Glenny, 2001, s. 386-387; Darbeden bir gün önce meydanlarda toplanan öğrenciler Mihver ile yapılan Üçlü Pakta katılma antlaşmasını protesto etmişlerdir. Gösterilerde yer alan siyasetçiler ise Almanya'nın Yugoslavya Krallığı'nı işgal ettiği sırada ülkeden kaçmaktaydılar.

¹⁴⁷ Armaoğlu, 2012, s. 459; Halil Akman, Paylaşılmayan Balkanlar, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık 2006), s. 104

¹⁴⁸ Necmettin Alkan, “Yugoslavya'nın Dağılması”, Ed. Bilgehan A. Gökdag ve Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar, (Ankara: Akçağ Yayınları 2013), s. 33

¹⁴⁹ Taşar vd., 1996, s. 47

ayrılıkçı bir Hırvat meclisi kurdular. Ayrıca Radiç'in öldürülmesine ve Sırp egemenliğine tepkileri dile getirmek için gösteriler düzenlendi. Ülkedeki karışıklıkları ortadan kaldırmak isteyen Kral Aleksander, 1929'da ülke yönetime el koyarak diktatörlüğünü ilan etti. Hırvatlar, 1918 öncesinde sahip oldukları yarı-özerk statüyü kaybettiler ve 1929'da Kral Aleksander'ın diktatörlük ilan etmesi onlar üzerindeki denetimi daha da artırdı. Bu durum Hırvatların tepkisine neden oldu. Uluslararası ortamda ise 1929'da gerçekleşen ekonomik kriz tüm dünyayı olumsuz yönde etkiledi. Kriz sonrasında birçok ülkede işsizlik yükseldi ve halkların yaşam standartları kötüleşti. Bu olumsuz havayı fırsat olarak gören faşist partiler ve örgütler, 1930'larla birlikte birçok ülkede iktidara geldi. Yugoslavya Krallığı da ekonomik krizden etkilendi. Yugoslavya'da yaşayan halklar Kral Aleksander'ın baskıcı diktatörlük rejimine tepkiliyken, bir de ağırlığını her geçen gün hissettiren ekonomik kriz ülkedeki havayı daha da ağırlaştırdı. Kral Aleksander'a yükselen tepkiler Hırvat milliyetçisi Ustaşalar tarafından 1934'te, kralın öldürülmesiyle sonuçlandırıldı. Diktatörlük dönemi sona erdi ancak ülkede Sırp-Hırvat çatışması tekrar alevlendi. Nitekim içeride Sırp-Hırvat çatışmasının gün geçtikçe büyümesi ve uluslararası ortamda Almanya ve İtalya gibi totaliter rejimlerin yayılmacı siyasetleri, Yugoslavya Krallığı'nın sonu oldu. 1941'de Mihver kuvvetlerinin işgali sonucunda Yugoslavya Krallığı ya da bir başka isimle Birinci Yugoslavya resmen yıkıldı ve tarih sahnesinden silindi.

KAYNAKÇA

- Abdula, Sevda (2013), Din ve Milliyetçilik: Sırp Ortodoks Kilisesi ve Sırp Milliyetçiliği Örneği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Akman, Halil (2006), Paylaşılamayan Balkanlar, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Akşin, Sina (2015), Kısa 20. Yüzyıl Tarihi, 3.baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Sanat Yayınları.
- Akşin, Sina ve Melek Fırat (1993), "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar", Balkanlar, İstanbul, OBİV&Eren Yayınevi.
- Alkan, Necmettin (2013), "Yugoslavya'nın Dağılması", Ed. Bilgehan A. Gökdağ ve Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar, 2.baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, ss. 33-54.

YUGOSLAVYA KRALLIĞI'NIN YIKILMASINDA İÇ VE DIŞ SİYASETİN ETKİSİ (1929-1941)

- Anderson, Matthew Smith (2001), Doğu Sorunu 1774-1923: Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme, çev. İdil Eser, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir (2017), 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914, 16.baskı, İstanbul, Timaş Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir (2012), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, Cilt 2, 18.baskı, Ankara, Alkım Kitabevi.
- Armstrong, Hamilton Fish (1934-1935), “After the Assassination of King Alexander”, Foreign Affairs, American Quarterly Review, Y. 13, V. 1-4.
- Ateş, Toktamış (2004), Siyasal Tarih, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Banac, Ivo (1997), “Sırbistan’da Milliyetçilik”, Yay. Haz. Kemali Saybaşı ve Gencer Özcan, Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar, İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Banac, Ivo (1984), The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics, London, Cornell University Press.
- Barker, A. J. (1970), “Habeşistan’ın İşgali”, çev. Emre Çağatay, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, İstanbul, Arkın Kitabevi, ss. 655-656.
- Barnett, Neil (2006), Tito, London, Haus Publishing.
- Bayram, Mürsel ve Hüseyin Emiroğlu (2015), “Hırvat Milliyetçiliğinde Dil Unsurunun Rolü”, Uluslararası Hukuk ve Politika, C. 11, S. 43, ss.39-67.
- Bennet, A. L. (1995), International Organization, Principles and Issues, Englewood Cliffs, Prenticetall.
- Bora, Tanıl (1994), Yeni Dünya Düzeni’nin Av Sahası: Bosna-Hersek, İstanbul, Birikim Yayınları.
- Bora, Tanıl (1991), Milliyetçiliğin Provokasyonu, İstanbul, Birikim Yayınları.
- Bullock, Alan (1970), “Hitler Almanyası”, çev. Selçuk Batur, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, İstanbul, Arkın Kitabevi, ss. 613-617.
- Castellan, Georges (1995), Balkanların Tarihi, çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, 2.baskı, İstanbul, Milliyet Yayınları.
- Davies, Norman (2011), Avrupa Tarihi, çev. Burcu Çığman, Elif Topçugil, Kudret Emiroğlu ve Suat Kaya, 2.baskı, Ankara, İmge Kitabevi.
- Demir, Hakan (2017), “Yugoslavya Krallığı Siyasal Yaşamında Hırvat Sorunu (1929-1941)”, Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, ss. 57-77.

- Demir, Hakan (2013), “Federalizm-Üniterizm İkileminde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’nda Siyasal Yaşam (1918-1929)”, Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, ss. 91-114.
- Dilek, Mehmet Sait (2013), “Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellog Paktı”, Uluslararası İlişkiler, C. 10, S. 37, ss. 145-169
- Djokiç, Dejan (2007), Elusive Compromise: A History of Interwar Yugoslavia, London, Hurst&Company Press.
- Dragnich, N. Alex (1983), The First Yugoslavia: Search for Viable Political System, California, Hoover Institution Press.
- Glenny, Misha (2001), Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler, çev.Mehmet Harmancı, İstanbul, Sabah Kitapları.
- Greble, Emily (2016), Saraybosna 1941-1945: Hitler Avrupası’nda Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler, çev. Ebru Sürmeli, İstanbul, Tarihçi Kitabevi.
- Güveloğlu, Gülşah Kurt (2009), Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi’nde Yugoslavya’nın Siyasal Hayatı ve Türkiye İle Siyasi İlişkiler, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Güveloğlu, Gülşah Kurt (2015), “Marsilya Suikasti (Yugoslavya Kralı Aleksander’in Öldürülmesi) ve Türkiye’deki Yankıları -9 Ekim 1934”, Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 34, S. 57, ss. 249-269.
- Hart, Basil Liddell (2016), İkinci Dünya Savaşı Tarihi, çev. Kerim Bağrıaçık, 2.baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hobsbawm, Eric (2012), Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı, çev. Yavuz Alogan, 6.baskı, İstanbul, Everest Yayınları.
- Jelavich, Barbara (2016), Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar, Cilt 1, çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı ve Haşim Koç, 5.baskı, İstanbul, Küre Yayınları.
- Jelavich, Barbara (2006), Balkan Tarihi 20. Yüzyıl, Cilt 2, çev. Zehra Savan ve Hatice Uğur, İstanbul, Küre Yayınları.
- Kalaycıoğlu, Ersin (1994), “Balkanlarda Milliyetçilik ve Siyasal Yaşam: 1918-1939”, İki Dünya Savaşı Arasında Avrupa ve Balkanlar, Murat Sarıca Anısına Sempozyum, İstanbul.
- Karakuzu, Taner (2013), Mikro Milliyetçilik: Yugoslavya Örneği, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Keegan, John (2016), İkinci Dünya Savaşı, çev. Samet Öksüz, İstanbul, Say Yayınları.

YUGOSLAVYA KRALLIĞI'NIN YIKILMASINDA İÇ VE DIŞ SİYASETİN ETKİSİ (1929-1941)

- Kenar, Nesrin (2005), Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya, Ankara, Palme Yayıncılık.
- Koka, Şeceattin (2013), “Sosyalist Yugoslavya Dönemi”, Ed. Bilgehan A. Gökdağ ve Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar, 2.baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, ss. 23-32.
- Kürkçüer, Orhan Melih (1968), Siyasi Tarih (1789-1950), 3.baskı, Ankara, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Lampe, John R. (2000), Yugoslavia as History: Twice was a country, 2.baskı, USA, Cambridge University Press.
- Leab, Daniel J. (1970), “Marsilya Suikasti”, çev. Mahur Tümer, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, İstanbul, Arkın Kitabevi, ss. 657-660.
- Lee, Stephen J. (2014), Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980, çev. Savaş Aktur, 4.baskı, Ankara, Dost Kitabevi.
- Malcolm, Noel (1999), Bosna, çev. Aşkın Karadağlı, İstanbul, Om Yayınevi.
- Manetovic, Edislav (2006), “İlija Garasanin: Nacertanije and Nationalism”, The Historical Review/La Revue Historique, Vol 3, ss. 137-173
- Nevins, Allan ve Henry Steele Commager (2016), ABD Tarihi, çev. Halil İncelik, 8.baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Nobırdalı, Beyto ve Bedri Selim (1977), Çağdaş Bir Önder: Tito, Çağdaş Bir Ülke: Yugoslavya, İstanbul, Koza Yayınları.
- Örs, H. Birsen (2012), “Faşizm: Modernitenin Karanlık Yüzü”, Ed. H. Birsen Örs, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, 5.baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 477-514.
- Palmer, Alan (1970), “Balkan Seferi”, çev. Oya Özay, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, İstanbul, Arkın Kitabevi, ss. 735-738
- Pavlowitch, Steven K. (2002), Serbia: The History of an İdea, USA, New York University Press.
- Poulton, Hugh (1993), Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi.
- Roberts, J. M. (2015), Avrupa Tarihi, çev. Fethi Aytuna, İstanbul, İnkilap Kitabevi.
- Samary, Catherine (1995), Parçalanmış Yugoslavya: Bosna’da Etnik Savaş, çev. Bülent Tanatar, İstanbul, Yazın Yayıncılık.
- Sancaktar, Caner (2017), Yugoslavya’da Sosyalist Özyönetim Deneyimi: Yugoslavya’nın Ekonomi-Politik Analizi, İstanbul, Doruk Yayıncılık.
- Sancaktar, Caner (2010), The Serbo-Croat Relations In Yugoslavia, İstanbul, TASAM Publication.

- Sander, Oral (2013), *Siyasi Tarih 1918-1994*, Cilt 2, 22.baskı, Ankara, İmge Kitabevi.
- Sander, Oral (1969), *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Shirer, William L. (2002), *Nazi İmparatorluğu 2*, çev. Rasih Güran, İstanbul, İnkilap Kitabevi.
- Soutou, Georges-Henri (2014), *Avrupa Tarihi 1815'ten Günümüze*, çev. Eylem Alp, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Stavrianos, L. S. (1958), *The Balkans since 1453*, New York, Holt Press.
- Taşar, M. Murat, Burhan Metin ve Altay Ünaltay (1996), *Bosna-Hersek ve Postmodern Ortaçağa Giriş*, İstanbul, Birleşik Yayınları.
- Taylor, A. J. P. (1970), "Savaşın Patlayışı", çev. Oya Özay, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, İstanbul, Arkın Kitabevi, ss. 689-692.
- Taylor, A. J. P. (1970), "Münih Mitleri", çev. Oya Özay, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, İstanbul, Arkın Kitabevi, ss. 683-688.
- Turok, V. M. (1970), "Locarno", çev. Selçuk Batur, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, İstanbul, Arkın Kitabevi, ss. 572-574
- Türkeş, Mustafa (2013), "Yugoslav Devletinin Kuruluşu ve Krallık Dönemi", Ed. Bilgehan A. Gökdağ ve Osman Karatay, *Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar*, 2.baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, ss. 15-21.
- Uçarol, Rıfat (2010), *Siyasi Tarih (1789-2010)*, 8.baskı, İstanbul, Der Yayınları.
- Üçok, Coşkun (1968), *Siyasal Tarih 1789-1950*, 5.baskı, Ankara, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Ülger, İrfan Kaya (2016), *Yugoslavya Neden Parçalandı?*, 2.baskı, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- Valenta, Yaroslav (1970), "Diktatörlüğe Kayış", çev. Yıldız Serteser, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, İstanbul, Arkın Kitabevi, ss. 638-640.
- Wachtel, Andrew Baruch (2009), *Dünya Tarihinde Balkanlar*, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul, Doğan Kitap.
- Weinberg, Gerhard L. (2017), "Barışta ve Savaşta Dış Politika", Ed. Jane Caplan, *Hitler Almanyası 1933-1945*, çev. İdem Erman, İstanbul, İnkilap Kitabevi.
- Wiskemann, Elizabeth (1970), "Avusturya Ele Geçiriliyor", çev. Oya Özay, 20. Yüzyıl Tarihi, Cilt 2, İstanbul, Arkın Kitabevi, ss. 675-680.
- Yürür, Pınar (2008), "Balkanlar'da Uluslararası Himaye Yöntemleri: Bosna-Hersek Örneği", *Avrasya Dosyası Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, ss. 159-192.

YUGOSLAVYA KRALLIĞI'NIN YIKILMASINDA İÇ VE DIŞ SİYASETİN ETKİSİ (1929-1941)

Gazeteler

Akşam Gazetesi; 10 Şubat 1934, 11 Ekim 1934.

Cumhuriyet Gazetesi; 10 Şubat 1934, 11 Ekim 1934, 12 Ekim 1934, 13 Ekim 1934, 12 Mart 1938, 16 Mart 1938, 16 Mart 1939, 8 Nisan 1939, 9 Nisan 1939, 10 Nisan 1939, 2 Eylül 1939, 28 Mart 1941

Hakimiyeti Milliye Gazetesi; 10 Şubat 1934, 11 Ekim 1934.

Vakit Gazetesi; 11 Ekim 1934, 12 Ekim 1934.

Vatan Gazetesi; 26 Mart 1941.

İkdam Gazetesi; 2 Eylül 1939

